

EUREKA!

Det finst ei oppskrift for gode idear.

Side 14–19

En stillferdig professor

Det tok ikke lang tid før William Stoner var glemt av sine kollegaer. Jeg kommer derimot til å huske ham lenge.

FOTO: FRA COVERET TIL «STONER», CAPELEN DAMM 2014

For de eldre er navnet hans en påminnelse om den slutten som venter dem alle, og for de yngre er det bare en lyd som ikke vekker noen fornemmelser, hverken om fortiden eller om en identitet som har noe med dem selv eller karrierene deres å gjøre.

Jeg fikk romanen *Stoner* av John Williams i julegave, etter at en entusiastisk bokhandler hadde overbevist giveren om at dette var et av årets litterære høydepunkter. Det hadde vedkommende nok rett i. Fædrelandsvennen kalte boka om William Stoner en historie om «deg og meg». Og ja, den er så visst både tidløs og universell, så tidløs at det kjennes forunderlig at det allerede er femti år siden den kom ut. I 2014 kom den for første gang på norsk.

Men samtidig er den en sjelden bok om livet i akademien.

Historien om William Stoner får meg til å tenke på noe forfatteren, filmregissøren og bibliotekaren Dag Johan Haugerud sa i et intervju med Forskerforum for noen år siden: «De fleste konfliktene folk har i hverdagen, er gjerne knyttet til arbeidsplassen. Og er man som meg opptatt av klasse, er jobb også viktig som klassemarkør.» (Forskerforum 2/13).

Like fullt er det langt mellom både bøkene og filmene om folks jobbhverdag, med mindre det er snakk om ekstraordinære karrierer av noe slag.

William Stoners karriere var ikke ekstraordi-

«Slik er det også for mange som jobber innen norsk akademien. Det handler om kjærlighet til faget.»

nær på noe vis. Likevel er altså forfatteren John Williams roman om bondesønnen fra fattige kår som endte opp som professor ved universitetet i Colombia, noe helt for seg selv.

«Men skjønner du ikke, herr Stoner?» spurte Sloane. «Skjønner du det ikke selv? Du skal bli lærer.»

Med ett virket Sloane veldig fjern, og veggene i kontoret hans trakk seg tilbake.

Stoner følte at han svevde i luften, og han hørte stemmen spørre: «Er du sikker?»

«Jeg er sikker,» sa Sloane mykt.

«Hvordan kan du vite det? Hvordan kan du være så sikker?»

«Det er kjærlighet, herr Stoner,» sa Sloane muntert. «Du er forelsket. Det er så enkelt som det.»

Det var så enkelt som det.

Slik er det også for mange som jobber innen norsk akademien. Det handler om kjærlighet til faget. Så enkelt som det. Jeg håper de husker på det, politikerne som nå ivrer etter å ruske rundt i vilkårene for norske forskere. Jeg håper han har det i mente, kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, når han med begeistring lanserer en reform av personalpolitikken, på veien mot det han kaller en prestasjonskultur. De fleste

som går på jobb i forsknings-Norge kan sikkert drømme om en Nobelpris, men det er ikke den drømmen som driver dem i hverdagen.

William Stoner oppdager litteraturen mens han studerer til agronom. Etter det handler alt bare om tekst, språk, fag. Han bruker tid på å bli en god lærer, og når han først har funnet sin egen stil og bygget seg opp selvtillit, glitrer han. Men han har aldri noen store akademiske ambisjoner. Han er et hverdagsmenneske som bare ønsker å lese, skrive og undervise i fred.

Det får han ikke. Å, som jeg skulle ønske han hadde en fagforening, en tillitsvalgt, et fellesskap å støtte seg på, når de spisse albuene kommer fram, og renkespillene, mobbingen og truslene fra ledelsen om tvangspensjonering etter hvert tar til. Forfatteren John Williams visste nok hva han skrev om – han var selv professor ved universitetet i Denver.

Han visste at det ikke ville ende der, men han brydde seg ikke. Da Lomax på årets siste allmøte, i sin instituttrapport til kollegiet, annonserte professor William Stoners inntreden i pensjonistenes rekke ved utgangen av neste år, reiste Stoner seg og informerte de ansatte om at Lomax tok feil, at pensjoneringen ikke ville tre i kraft før to år etter tidspunktet Lomax hadde annonsert.

Stoner klarer seg, men det koster. Det koster også å gå på midlertidige kontrakter år etter år, stadig å måtte forholde seg til omstruktureringer og sammenslåinger, å måtte konkurrere med de nærmeste kollegaene om knappe midler og stillinger, å få timeplanen der man skal få nok tid til både forskning og undervisning til å gå i hop. Stoner drømmer om uker og måneder der han bare kan forske, men må sommer etter sommer bruke ferien til å undervise, for å få råd til boliglånet.

Jeg håper *Stoner* lå under treet denne julen også hos kunnskapsministeren.

**Redaktør
Siri Lindstad**

14: Ideenes opprinnelse

De kan ende opp som hjul på kjerrevogner, bergsikringsbolter i gruver eller som løsninger på kreftgåten. Men hvor kommer de gode ideene egentlig fra?

22: Førstekvinnen

Rikssantikvar Inga Bolstad er den 13. i rekken etter Henrik Wergeland, og den første kvinnen. – Man kan bli overveldet. Men i hverdagen tenker jeg ikke så mye på Wergeland, sier hun.

26: Antikken på norsk

150 tekster fra antikken skal oversettes til moderne norsk, og ved NTNU kleskes det ut unge talenter. – Dette er en enestående satsning fra Gyldendal og NTNU, sier prosjektlederen.

4: Ikke så anonyme lenger

Registerdata er en gullgrube for forskere, men det blir stadig vanskeligere å garantere anonymiteten til det det forskes på. Nå er nye etiske retningslinjer på plass.

6: Ønsker måltavler med staten

Norske universiteter og høyskoler bør skrive avtaler med staten med mål for kvalitet, profilering og samspill med samfunns- og næringsliv. Det mener en ekspertgruppe.

7: – Miljøene bør ta ansvar

Det norske finansieringssystemet gir rikelig handlingsrom til at miljøene selv kan velge satsingsområder og utvikle talenter, mener statssekretær Bjørn Haugstad.

8: Folket skal bestemme

Regjeringen i Nederland vil styrke båndene mellom vitenskap og samfunn. Blant annet skal folket foreslå forskningstemaer. – Vi utforsker ukjent terreng, sier strategileder.

9: Reagerer på behandling av homofile

Rektor ved Universitetet i Tromsø reagerer sterkt på påstandene om trakassering hos universitetets fremste samarbeidspartner i Russland.

FASTE SIDER

29: Tilbakeblikk

32: Bøker

34: Kronikk

36: Debatt

39: Gjesteskrivent

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 2/2015 – 47. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no; SILJE PILEBERG, silje.pileberg@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRÅD: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 64 87 67 90, Telefaks: 64 87 67 91, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Scanpix. Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 18 270

– UMULIG Å ANONYMISERE

Den store mengden data som samles inn om folk, blir stadig vanskeligere å anonymisere. Det bør informantene få vite, sier nye etiske retningslinjer.

Registerforskning er i vekst – også innen samfunnsvitenskapen. Norge står i en særstilling internasjonalt fordi vi er et så til de grader gjennomregistrert folk – fra opplysninger om utdanning og arbeid til inntekt, trygd og helse. De norske registrene beskrives derfor gjerne som en gullgrube. Forskingen skjer imidlertid ofte uten samtykke fra dem som er registrert, fordi det er for kostbart og upraktisk å innhente.

I registerforskningen har det vært et faktum lenge: Selv om navn, personnummer og andre direkte identifiserende opplysninger er fjernet, kan forskningsdeltakere eller informanter identifiseres via bakveier. Årsaken er at dataene i seg selv danner gjenkjennelige, digitale representasjoner av menneskene. Det er for eksempel ikke så mange rødhårede kvinner med trillinger

som har utdanning som maskiningeniører.

I den nye helseregisterloven er dette tatt høyde for ved at man har erstattet begrepet «aidentifisert» med «indirekte identifiserbar». Dette omfatter helseopplysninger der navn, fødselsnummer og andre personentydige kjennetegn er fjernet, men som likevel kan knyttes til en enkeltperson. Etter loven vil de bli behandlet som identifiserbare opplysninger.

– Den samme problemstillingen gjelder nok for all forskning som baserer seg på sammenstilling av store datasett, sier Grete Alhaug, juridisk seniorrådgiver i Datatilsynet.

DATA PÅ AVVEIE

Jo flere registre og jo mer data som samles inn og sammenstilles, jo større blir også risikoen

for at opplysninger kommer på avveie. Den teknologiske utviklingen har gjort det mulig å behandle store og sammensatte datasett i kraftige datamaskiner, såkalte Big Data eller stordata. Det har blitt enklere å krysskoble de ulike registrene. Dessuten legger vi nå igjen et tydelig, digitalt dataspor hver gang vi bruker sosiale medier, drar kortet, bruker mobilen, handler eller søker på nettet.

Store aktører håver inn opplysninger fra denne datastrømmen – enten det er etterretningstjenester, konserner eller andre organisasjoner. Forskere kobler seg også på, ved å samle inn data selv eller ved å kjøpe dem fra aktører som samler inn i stor skala.

Utviklingen har gitt spørsmål om anonymisering ny aktualitet. I EU diskuteres

FOTO: JOSÉ MARTÍN / UNSPLASH

■ Du er kanskje med i flere forskningsprosjekter uten å vite det. Har forskerne klart å anonymisere deg?

et forslag til en ny personvernforordning om behandling av persondata. Forskningsmiljøer har uttrykt bekymring for at forordningen vil skape hindringer for registerforskning, blant annet fordi den begrenser mulighetene til å bruke personopplysninger uten samtykke. Anonymiserte data er unntatt fra reglene i forslaget. Spørsmålet er hva som skal til for å kunne si at et datasett faktisk er anonymisert. Definisjonen i forordningen er gjort til et vurderingsspørsmål. Opplysninger er anonymisert dersom re-identifisering vil kreve en urimelig mengde tid, kostnader og arbeidstimer.

NYE ETISKE RETNINGSLINJER

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har kommet med nye etiske retningslinjer for forskning på internett. Her står det at sammenkoblingen av stordata og sporing av IP-adresser kan føre til at anonymisering blir umulig.

– Det hviler et stort ansvar på forskerne, som må erkjenne at dette er en utfordring, og et dilemma som ikke kan løses med god metodologi alene. Det blir viktig å holde fokus på enkeltindividets rettigheter og integritet når man forsker så tett på dem uten samtykke, sier Vidar Enebakk, sekretariatsleder i NESH.

Retningslinjene slår fast at det kan være vanskelig for en forsker å garantere både at data faktisk er anonymiserte, og at personopplysninger vil bli slettet i etterkant av forskningsprosjektet. Potensielle informanter bør få informasjon om disse utfordringene og eventuelle konsekvenser av forskningen. Dette gjelder særlig når informasjon kobles sammen og genererer nye, sensitive opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner.

– Retningslinjene berører registerforskning i den grad de krysskobles med data som er innhentet på internett. Her har vi tenkt at det kan oppstå problemer i fremtiden, sier Enebakk.

– En stor utfordring med internettforskning eller stordata generelt er at individene ikke er bevisste på at dataene er tilgjengelige, og heller ikke vet hva de kan brukes til, sier Alhaug i Datatilsynet.

Selv om NESH har utarbeidet de nye retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, kan det diskuteres om de også burde gjelde andre fagfelt.

– NESH tok initiativet, men retningslinjene burde kanskje være generelle og gjelde alle som forsker på, med eller via internett, sier Enebakk.

Dokumentet berører også en rekke andre tema, for eksempel det problematiske skillet mellom privat og offentlig på internett.

FOTO: DATATILSYNET

■ – Individene er ikke bevisste på hva stordata kan brukes til, sier Grete Alhaug, juridisk seniorrådgiver i Datatilsynet.

Versjonen som ble publisert på nettet i desember, er ikke endelig, men vil ferdigstilles i løpet av 2015.

– Vi håper å få mange reflekterte innspill fra forskere og brukere, sier Enebakk.

– TRENGER EN OPPVÅKNING

– Det er fint med retningslinjer, men vi trenger en kultur og en oppvåkning omkring disse problemstillingene, ellers klarer vi ikke å få grep om dem, sier Kjetil Rommetveit, forsker ved Senter for vitenskapsteori ved Universitetet i Bergen.

Han understreker at dette ikke bare handler om individuelle rettigheter, men også om kollektive problemer.

– Det dreier seg om tunge politiske og teknologiske utviklingstrekk og strukturer, som forandrer grunnleggende institusjoner. Det er vanskelig å få oversikt over alle endringene mens de skjer. Derfor trenger vi en kultur hvor vi er langt mer oppmerksomme på konsekvensene av databehandling og bruk av stordata, sier Rommetveit.

Han mener det viktigste virkemidlet er en offentlig diskusjon som kan fremdyrke en slik kultur.

– Det handler ikke så mye om de etiske prinsippene i seg selv. Personvernet og det informerte samtykket er der for å beskytte sårbare enkeltindivider, særlig mot staten og store selskaper. Denne beskyttelsen er et politisk problem som er blitt større, samtidig som muligheten til å regulere eller ha offentlig på-

FOTO: DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEENE

■ – Vi håper på mange reflekterte innspill, sier Vidar Enebakk, sekretariatsleder i NESH.

virkning er blitt mindre.

Ifølge Rommetveit forsøker den nye EU-forordningen å løse noen av problemene ved å kreve innebygd personvern, kryptering og risikohåndtering. Spørsmålet er i hvilken grad forskere kan erstatte anonymisering og samtykke med andre verktøy for å ivareta personvernet.

– Forskere må belage seg på å bruke mer tid og ressurser på identitetshåndtering med sikkerhetstiltak som gjør at risikoen ved behandlingen av personopplysninger blir minimert. Slike verktøy kan bidra til at man kan tillate bruk av opplysninger i tilfeller der samtykke ikke er mulig å innhente. Informasjon, åpenhet og reell mulighet for reservasjon er andre verktøy som er avgjørende i en personvernmessig vurdering av et forskningsprosjekt, sier Alhaug i Datatilsynet.

Om kort tid kommer en bok om internettforskning fra De nasjonale forskningsetiske komiteene. Helene Ingierd er sekretariatsleder for Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) og redaktør for boka sammen med Hallvard Fossheim. Åtte bidrag tar for seg ulike problemstillinger knyttet til forskning på personlig informasjon hentet fra nettet.

– Det er forskernes ansvar å bestrebe seg på anonymisering, selv om det vanskeligjøres av den teknologiske utviklingen. Som hovedregel bør forskningsdeltakere informeres dersom dette blir for vanskelig, sier Ingierd.

♦ AV KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

– En stor utfordring med internettforskning eller stordata generelt er at individene ikke er bevisste på at dataene er tilgjengelige.

GRETE ALHAUG

VIL HA KONTRAKTER MED INSTITUSJONENE

Danmark og Finland har det allerede. Nå vil ekspertgruppe at norske universiteter og høyskoler skal skrive målvtaler med staten.

– Et spennende og relevant forslag, sier rektor Marit Boyesen ved Universitetet i Stavanger. I januar fikk hun og resten av lederne i universitets- og høyskolesektoren presentert et forslag om flerårige utviklingsavtaler mellom institusjonene og departementet. Avtalene skal beskrive mål for hva hver enkelt institusjon skal oppnå innenfor kvalitet, profilering og samspill med samfunns- og næringsliv. De skal forhandles fram med departementet, og ekspertutvalget anbefaler å knytte fem prosent av grunnbevilgningen til evalueringen av avtalene. Beløpet tilsvarer over fem milliarder kroner i avtaleperioden for statens universiteter og høyskoler.

– Dette er en god anledning til å beskrive våre faglige satsingsområder, vår innovative profil som universitet og vårt tette samarbeid med nærings- og arbeidslivet, sier rektor Boyesen.

MANGLER VIRKEMIDLER

Forskningsdirektør i Statistisk sentralbyrå Torbjørn Hægeland ledet ekspertgruppen. Han mener dagens system mangler finansielle virkemidler for mange viktige mål i UH-sektoren, deriblant samarbeid, arbeidsdeling og kvalitet.

– Avtalene gir mulighet for å sette mer kvalitative og institusjonsspesifikke målsettinger og å knytte finansielle insentiver til disse, slik at institusjonene kan prestere bedre på sine egne premisser, sier Hægeland. Ekspertgruppen foreslår en gradering på tre eller fem trinn, hvor overoppnåelse gir ekstra midler og underoppnåelse gir mindre, mens normal oppfyllelse betyr fortsatt finansiering på dagens nivå. Evalueringene skal gjøres av uavhengige komiteer satt sammen av Forskningsrådet, NOKUT og utenlandske eksperter.

– Men dere foreslår å gjøre dette til et nullsumspill?

– Ikke nødvendigvis. Mandatet vårt sier at forslagene skal holde seg innenfor dagens finansiering. Samtidig mener vi at belønning for god måloppnåelse bør ses i sammenheng med fordeling av friske midler til sektoren.

KRITIKK AV FORSLAGET

Ifølge universitetshistoriker og professor Fredrik W. Thue ved Høgskolen i Oslo og Akershus sammenfaller ekspertgruppens forslag med et

FOTO: OLA SÆTHER

■ Hvis utviklingsavtaler skal gi resultater, må de være noe annet enn politisk detaljstyring, sier HiOA-professor Fredrik W. Thue.

utbredt ønske om å etterligne de beste amerikanske universitetene. Samtidig ønsker man sterk politisk styring, noe som ikke er tilfellet hos universitetene som er forbildet.

– Vi har en interessant situasjon med stor tro på politisk styring mot eksellens, samtidig som man i større grad enn tidligere erkjenner at fremragende forskning og utdanning krever det motsatte av detaljstyring, påpeker Thue. Han mener det kritiske spørsmålet er hvilke mekanismer som kan forankre utviklingsavtalene på det enkelte institutt.

– Ved de humanistiske instituttene, som er de jeg kjenner best, finnes det to alternative tankeganger når man skal lyse ut en stilling: Man kan lyse ut bredt, få mange søknader og derved øke sjansen for å få en virkelig dyktig person. Alternativt kan man satse på det området man selv mener å være best på, definere på forhånd hvilken kompetanse man

vil ha, motta færre søknader og oppnå større konsentrasjon. Dette gir gjerne flere forskere av den typen man har allerede. Det kan være fornuftig om fagmiljøet er virkelig godt, men problematisk hvis det ikke er så godt.

Ekspertutvalget foreslår en varighet på tre–fire år mellom hver evaluering. Professor Thue mener det er problematisk å sette en slik tidsramme i utviklingsavtalene.

– Den beste forskningen er ofte langsiktig, og korte intervaller fra kontraktsinngåelse til evaluering kan slå uheldig ut. Hvis resultatene skulle komme rett opp av bakken, kan også det være et dårlig tegn, sier Thue.

– FUNGERER I DANMARK

En rekke europeiske land og amerikanske delstater benytter utviklingskontrakter. Danmark begynte med slike avtaler på 1990-tallet, og universitetene rapporterer årlig på 13 indikatorer. Fem av dem er felles for sektoren og måler utdanningskvalitet, relevans, sammenheng og samarbeid, internasjonalisering og sosial mobilitet. Resten av indikatorene er det hver enkelt institusjon som bestemmer.

– I begynnelsen hadde vi kvalitative mål i kontraktene, men det ble svært vanskelig å evaluere, så fokus ble flyttet til kvantitative mål, sier prorektor ved Syddansk Universitet Bjarne Graabech Sørensen. Han sier at kontraktene fungerer godt, selv om de mangler økonomiske insitamenter.

– Rammebetingelsene styrer jo i høy grad hva vi kan oppnå av resultater, så det blir meningsløst å innføre straffebestigelser, sier Sørensen til Forskerforum.

✦ AV ANDREAS HØY KNUDSEN

Utviklingsavtaler

- En ekspertgruppe ledet av Torbjørn Hægeland la 7. januar fram en rapport om nytt finansieringssystem for UH-sektoren.
- Gruppen anbefaler å innføre tre–fire-årige utviklingsavtaler mellom departementet og hver enkelt institusjon.
- Avtalene skal sette kvalitative mål for kvalitet, samspill med samfunns- og næringsliv og utvikling av institusjonens profil.
- Avtalene skal knyttes opp mot fem prosent av grunnbevilgningen.
- Høringsfrist er 9. februar.

– Den beste forskningen er ofte langsiktig.

FREDRIK W. THUE

MILJØA MÅ GJERE SEG ATTRAKTIVE

– Ved å satse på verdslende miljø kan vi tiltrekkje oss fleire toppforskarar, seier statssekretær Haugstad. Han meiner norske forskarar i utlandet svartmålar situasjonen.

– Det viktigaste er å ta vare på dei beste talenta som vi allereie har. Men ja, det er ein del vi kan gjere for at Noreg skal bli meir attraktivt for internasjonale toppforskarar, seier Bjørn Haugstad, statssekretær i Kunnskapsdepartementet.

I Forskerforum 1/15 vart norske toppforskarar i utlandet spurde om kva som skulle til for å flytte tilbake til Noreg. Fleire peika på at forskingsmiljøa er for lite attraktive, og at vilkåra for forskning er for dårlege og lite langsiktige. Nokre meiner også lønna er for dårleg.

– Eg synest nok at artikkelen og forskarane som vart intervjuet, svartmålar situasjonen. Ønsket om meir langsiktig planlegging var ein av grunnane til at vi la fram langtidsplanen for høgare utdanning og forskning.

– MANGE SOM FÅR MEIR!

Ifølgje Haugstad er det ei hovudprioritering i langtidsplanen å satse på verdslende forskingsmiljø.

– Dei 70 millionane regjeringa fordelte til fem universitet, er eitt tiltak. Dette er ei langsiktig satsing, og over ti år vil det bli 700 millionar kroner, seier Haugstad.

– Er målet å følgje Sverige, der Vetenskapsrådet løyver store summer til rekruttering av internasjonale forskarar?

– Dei siste ti åra har vi i Noreg blant anna hatt senter for framifrå forskning (SFF), og dei direkte løyvingane til kvart senter er opptil 15 millionar i året i ti år. Forskerforum viser til ein forskar ved Karolinska Institutet i Stockholm som har fått 100 millionar over ti år. Men det er ganske mange norske leiarar ved senter for framifrå forskning som har fått betydeleg meir enn dette!

HAR RIKELEG HANDLINGSROM

Haugstad forstår dei som peikar på at det ikkje er sterke nok forskingsmiljø i Noreg.

– Når vi satsar på fleire verdslende miljø, vil det vere eit bidrag til å tiltrekkje oss fleire toppforskarar. Ein stor del av dette ansvaret ligg hjå universiteta og høgskulane sjølve. I det norske finansieringssystemet har dei rikeleg strategisk handlingsrom til å peike ut satsingsområde og å utvikle forskartalent. NTNU og Moser-ekteparet er eit døme på at dette lèt seg gjere.

– Gro Amdam, som forskar i USA, seier lønna er for dårleg, og at kjøpekrafta vil gå dramatisk ned i Noreg?

– Ein må tenkje på at vi har ein utbygd velferdsstat, som tilbyr mange gode dei i USA må betale for. Elles har norske universitet og høgskular liten tradisjon for å differensiere lønn, det vil seie at dei beste får dei beste vilkåra.

FOTO: ANSEL KJØR VINES

■ – Det viktigaste er at vi tek endå betre vare på dei unge forskartalent, seier statssekretær Bjørn Haugstad.

Det er ikkje noko hinder for at eit norsk universitet kan gje godt over ein million til dei beste forskarane. Det finst nok også døme på at dette skjer. Men vi har liten tradisjon for å løfte professorar i Noreg.

– ANDRE VIL FÅ MINDRE

Men kva seier Arvid Hallén, administrerende direktør i Forskerforum, til toppforskarar som meiner vilkåra er for dårlege?

– Dette handlar mykje om korleis ressursane er fordelte. Når ein gjev toppforskarar gode vilkår, betyr det jo at ikkje alle andre kan ha dei same gode vilkåra. Moser-ekteparet er døme på dette. Her har NTNU gjort ei sterk prioritering, men då må andre få mindre, seier Hallén.

Han seier satsinga på verdslende miljø vil krevje ei sterkare prioritering av ressursane enn tidlegare.

– Det er likevel viktig å få fram at ingen land gjev meir offentlege midlar til forskning enn Noreg. Men diverre har vi låg privat finansiering frå fond, stiftingar og donasjonar, seier han.

Noreg satsar meir pengar på eliteforskning. Faksimile av Forskerforum 1/15.

– IKKJE TOPPFORSKING OVERALT

Marianne Aasen, som er forskingspolitisk talskvinne for Arbeidarpartiet, reagerer på forskarane som seier det for dårlege forskingsmiljø i Noreg:

– Vi kan ikkje drive toppforskning innan alle fag og på alle institusjonar. Éin ting er kva forskarane der ute meiner, dei som er såkalla toppforskarar, kva no det er. Men ein burde greie ut nærare kvifor det kjem forskarar til Noreg, og kvifor dei ikkje kjem. Og kva forskingsmiljø har vi potensial til

å bli store på? I staden blir det berre gjeve 70 millionar til nokre utvalde universitet som skal rekruttere toppforskarar, seier Aasen.

Ho meiner denne typen midlar burde vore lyste ut i ein open konkurranse.

– Vi har toppforskarar som er rekrutterte internasjonalt ved høgskulane, men som ikkje var blant dei som fekk midlar. Det som likevel er bra, er at vi no får ein langtidsplan som er meir langsiktig. Dette er det brei semje om på Stortinget.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

VIL BE FOLKET OM FORSKINGSRÅD

Heile samfunnet skal vere med på å utforme forskingspolitikken. Det er målsetjinga til den nederlandske regjeringa. Forskingsmiljøa er avventande.

«No skal publikum bestemme over universiteta.» Det skreiv den nederlandske avisa NRC i november, i kjølvatnet av at det nederlandske utdannings-, kultur- og forskingsdepartementet la fram meldinga Visjon for vitskap 2025. Her presenterer regjeringa planane for forskingspolitikken i Nederland dei komande åra. Ei av hovudmålsetjingane er å styrkje banda mellom vitskap og samfunn. I dokumentet heiter det at det er eit stort potensial for at publikum kan delta i forskning, både i utforminga av dei vitskaplege spørsmåla som skal stillast, og i debattar om konsekvensane av forskning og ny teknologi.

UKJENT TERRENG

I første omgang skal det utarbeidast ein nasjonal forskingsstrategi som skal identifisere faglege satsingsområde og styrkje forskinga sin posisjon i samfunn og næringsliv. Strategien skal utviklast gjennom ein open prosess der mellom andre forskarar og arbeidslivsorgani-

sasjonar deltek. Men målet er at også aktørar utanfor institusjonane – som interesserte enkeltpersonar – skal kunne kome med innspel til strategiske val for nederlandsk forskning.

Leiaren av sekretariatet for den nasjonale forskingsstrategien, Marleen Groen, fortel at dei førebels prøver å finne ut av akkurat korleis det skal gjerast.

– I Nederland har vi lange tradisjonar å bygge på når det gjeld å involvere publikum i diskusjonar om vitskap og teknologi, men ikkje i så stor skala som dette. No prøver vi å identifisere «best practices». Vi utforskar ukjent terreng her.

– IKKJE TEKE ALVORLEG

Professor Arie Rip ved Universiteit Twente har lenge forska på problemstillingar knytte til teknologiutvikling, samfunn og politikk. Han er avventande til ideen om at publikum skal bestemme forskingspolitikken.

– Nederlandske regjeringar er vande med å

konsultere berørte partar i dei politiske prosessane, og vi har også ei lang historie for organiserte prosessar med folkemøte, debatt og opplysningsarbeid knytt til spesielle vitskaplege problemstillingar, som kjernekraft, genmodifisert mat og no i det siste nanoteknologi. Så ein kan seie at vi har røynsle som vi kan lene oss på, men om røynsla er relevant for ein slik stor prosess som ikkje er knytt til eitt konkret tema, er ei anna sak, seier han.

Førebels ser han få teikn til at ambisjonane om å involvere publikum meir i forskingspolitikken, blir tekne alvorleg av forskarane.

– Eg mistenkjer at det som står i dokumenta om å ta publikum med på råd, etter kvart vil bli omformulert som «samfunnsansvarleg forskning», eit omgrep som er blitt populært i europeisk forskingspolitikk. Men det er eit omgrep som blir tolka på mange ulike måtar. Nokre prøver å operasjonalisere det i form av retningslinjer som skal følgjast, mens frå EU si side verkar det å ha meir å gjere med å lytte til og tilpasse seg samfunnet sine behov, seier han.

FORSKARANE MOTVILLIGE

Førsteamanuensis Anne M. Dijkstra ved Universiteit Twente forskar på vitskapskommunikasjon og offentleg debatt, og var ein av forskarane som leverte høyringssvar då det nederlandske vitskapsakademiet bad om innspel til den nasjonale forskingsstrategien. Der peika ho på at Visjon for vitskap 2025, trass i fagre ord om medverknad frå samfunnet, legg mest vekt på opplysningsarbeid og å skape entusiasme og legitimitet for forskinga i opinionen.

– Eg trur nok dei fleste nederlandske forskarar er motvillige til å la publikum få mykje å seie i forskingspolitikken. Teoriar om forskingskommunikasjon seier at publikum si deltaking er viktig, og forskning har vist at det kan gjerast på fruktbare måtar, men dei fleste innspela til vitskapsakademiet var negative, så eg er spent på korleis dette skal skje. Eg trur i grunnen ikkje meldinga frå departementet gjev så mykje makt til publikum som dei hevdar, skriv ho i ein e-post.

Arie Rip fortel at det er særskild uklart kven som skal ha ansvaret for at publikum blir høyr.

– Førebels er ikkje ansvaret formelt lagt nokon stad. Men på sikt kan det bli eit spørsmål om ansvaret for å samhandle med publikum skal ligge hos forskarane, i byrjinga av innovasjonskjeda, eller hos industrien og sivilsamfunnet lenger nede i kunnskapsstraumen. Det er ingen debatt om dette enno, men dersom desse planane verkeleg skal takast på alvor, vil spørsmålet kome opp.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

– I Nederland har vi lange tradisjonar når det gjeld å involvere publikum i diskusjonar om vitskap og teknologi

ARIE RIP

FOTO: FLICKRMORGEN

■ Det er avgjerande at samfunnsaktørar utanfor forskingsmiljøa blir medskaparar av kunnskap, meiner den nederlandske regjeringa.

REAGERER STERKT PÅ BEHANDLINGEN AV HOMOFILE AKADEMIKERE

Den fremste russiske samarbeidspartneren til Universitetet i Tromsø anklages for grov forfølgelse av homofile ansatte. Det blir nå tema for samtale mellom institusjonene.

I Forskerforum 1/15 skrev vi om tre universitetsansatte ved Northern (Arctic) Federal University (Narfu) i Arkhangelsk, som opplever å ha blitt utsatt for grov trakassering av sin arbeidsgiver. Ifølge de ansatte er årsaken deres engasjement i LHBT-organisasjonen Rakurs, som jobber for lesbiske, homofile, bifile og transpersoners rettigheter.

TAR STERK AVSTAND

En professor er oppsagt, én universitetslærer har fått en advarsel, og én er truet med avskjed, med det de mener er en klar kobling til deres engasjement i Rakurs. Opplysningene opprører rektor Anne Husebekk ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT). Narfu er nemlig UiTs fremste samarbeidspartner i Russland.

– Jeg reagerer sterkt på dette. Under forutsetning av at det som er gjengitt i Forskerforum, er riktig, tar jeg sterk avstand fra det som gjøres ved Narfu, sier Husebekk til Forskerforum.

Husebekk lover å diskutere saken med Narfu.

– Jeg vil ta opp denne saken direkte med rektor. Jeg vil høre hennes versjon av det som har skjedd, jeg vil henvise til det som står i norske medier, og basert på hva hun sier, vil jeg gi uttrykk for vårt syn på hvordan man behandler ansatte, sier Husebekk.

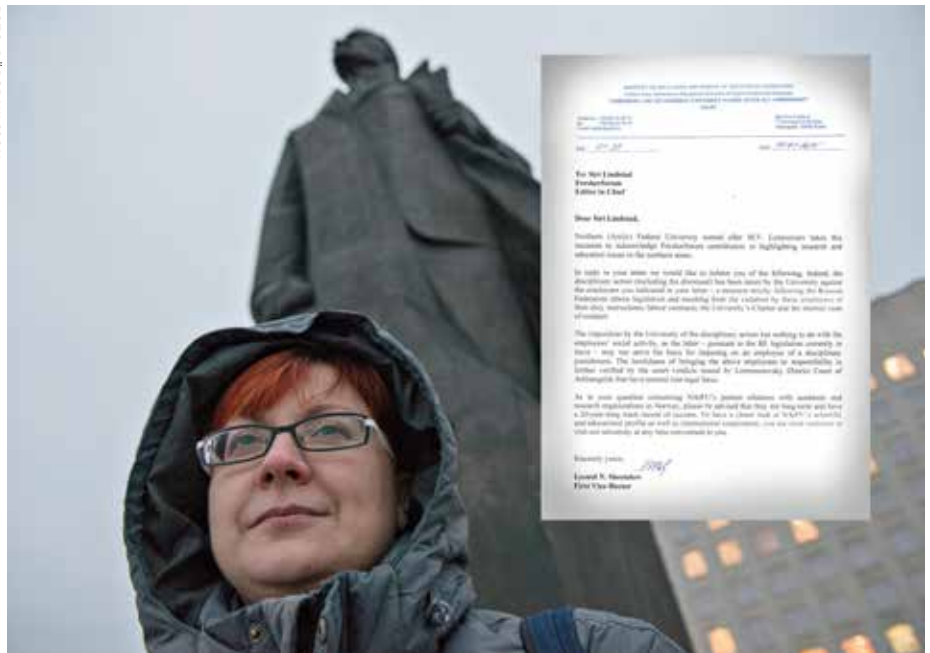
BENEKTER ANKLAGENE

De tre ansatte som Forskerforum har intervjuet, er professor Oleg Kljuenkov, som er avskjediget, universitetslærer Tatiana Vinnitjenko, som sier hun er blitt truet med avskjedigelse hvis hun ikke slutter med all aktivisme og kan garantere at Rakurs ikke aksepterer universitetsansatte som medlemmer, og Olga Pospelova, som har fått en advarsel. Hun er også en av grunnleggerne av Rakurs.

Forskerforum har gjentatte ganger bedt om en kommentar fra Narfu. Først i midten av januar kom svaret, signert universitetets første viserektor Leonid N. Shestakov. Han benekter anklagen om at universitetet skal ha reagert mot de ansatte på grunn av deres engasjement i homoaktivisme. Universitetet mener de ansatte har hatt ugyltig fravær.

«(...) disiplinære handlinger (inkludert avskjedigelse) har blitt foretatt av Universitetet mot de ansatte dere henviser til i deres brev – et tiltak som strengt følger Den russiske

FOTO: BÖRGE NILSSON

■ Universitetet benekter i brev til Forskerforum at universitetslærer Tatiana Vinnitjenko og kolleger forfølges på grunn av homoaktivisme.

føderasjons arbeidslovgivning, og som resultat av disse ansattes brudd på stillingsinstrukser, arbeidskontrakter og Universitetets retningslinjer og personalreglement», skriver viserektoren, og legger til:

«Universitetets iltagelse av disiplinærtiltak har ingenting å gjøre med de ansattes sosiale aktiviteter, da det – i henhold til någjeldende russisk lovgivning – ikke kan tjene som grunnlag for å pålegge en ansatt disiplinærstraff», skriver Shestakov, som også viser til at disiplinærtiltakene støttes av den lokale domstolen.

– VANLIG RUSSISK FREMGANGSMÅTE

Også overfor de ansatte har universitetet vist til at de har forsømt sitt arbeid, noe de ansatte skarpt tilbakeviser. Marna Eide, leder av internasjonal avdeling i Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), sier til Forskerforum at det ikke er uvanlig å gå indirekte til verks for å ramme homofile i Russland.

– De gjemmer seg bak at de ansatte har hatt fravær. Det er en veldig typisk fremgangsmåte i Russland for tiden. De vil ikke si at du får sparken fordi du er homo, for det ville være et

direkte yrkesforbud. I stedet bruker de administrative begrunnelser, sier Eide.

Eide syns det er bra at UiTs rektor, Anne Husebekk, lover å ta saken opp med sin rektorkollega i Arkhangelsk. Hun oppfordrer samtidig norske akademikere til å ta opp denne problemstillingen med russiske kolleger.

– Hvis man er akademiker og ser at andre akademikere utsettes for yrkesforbud, må man gjøre noe. Norske akademikere bør gripe dette an fra et etisk og vitenskapelig ståsted og påpeke at det ikke er noe vitenskapelig belegg for den russiske antihomopropagandaloven, sier Eide.

Verken hun eller rektor Anne Husebekk ser på akademisk boikott som en aktuell løsning. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen støtter langt på vei holdningen.

– Jeg er generelt veldig skeptisk til akademiske boikotter. Jeg mener det bryter med noen av grunnprinsippene i akademien, sier Isaksen til Forskerforum, og legger til:

– Norske universiteter må vurdere om man fremmer saken best ved å samarbeide eller ikke samarbeide.

BASISBEVILGNINGEN BESTÅR

Finansieringsutvalget får kritikk for å la gamle problemer ligge. Nye universiteter vil fortsatt komme skjevt ut, frykter universitetsrektor Torunn Lauvdal.

– Vår største kritikk er at utvalget i liten grad har analysert og ikke har rekonponert basisbevilgningen, sier rektor ved Universitetet i Agder, Torunn Lauvdal.

Hun er misfornøyd med rapporten fra Finansieringsutvalget, som har hatt i oppdrag å foreslå nye måter å finansiere universitets- og høyskolesektoren på. Rapporten konkluderer i hovedtrekk med en videreføring av dagens fordeling mellom den faste grunnbevilgningen til institusjonene og en bevilgning som utløses av insentivordninger og belønningsmekanismer. Hvis rapportens konklusjoner blir fulgt opp, betyr det at lite blir gjort med de 70 prosentene av inntektene som utgjør basisbevilgningen.

KREVER INNSYN I FINANSIERING

– Jeg tror det var tidligere forskningsminister Tora Aasland som i sin tid sa at basisbevilgningen består av lag på lag med politiske beslutninger. Den er ikke transparent. Det innebærer at for 70 prosent av finansieringen er det ingen

FOTO: UIS

■ – Uroen om finansieringen av universitetene vil fortsette, sier rektor Torunn Lauvdal.

definerte kriterier, den bare ligger der uten at vi har en felles innsikt i den, sier Torunn Lauvdal.

At basisbevilgningen ikke røres, bekymrer særlig de nye universitetene. I dag finansieres universitetene i Norge ulikt ut ifra når de ble opprettet. Universitetene i Oslo, Bergen, Trond-

heim og Tromsø har eksistert lenger, og får en annen finansiering enn de yngre universitetene i Agder, Stavanger og Nordland.

UIS: – VI KOMMER DÅRLIG UT

Lauvdal tror større åpenhet om hva som ligger i basisbevilgningen til institusjonene, ville skapt ro i sektoren.

– Siden det ikke er transparent, blir det masse spørsmål, og mange mener å kunne dokumentere en skjevfordeling. Nå vil den uroen fortsette.

Ved Universitetet i Stavanger deler universitetsdirektør John Møst Agder-rektorens ønske om innsikt i basisbevilgningen.

– Vi hadde gjerne sett at ekspertutvalget hadde sagt noe om styrking av de nye universitetene. For de nye universitetene ville det vært en fordel å få synliggjort at vi kommer dårlig ut, sier universitetsdirektør John Møst.

➤ AV AKSEL KJÆR VIDNES

ARBEIDSLIV

ADVARER OM BRUK OG KAST AV FORSKERE

Regjeringen foreslår reform av personalpolitikken ved universiteter og høyskoler. – Kan skremme talenter over til andre sektorer, mener Forskerforbundet.

– Et av virkemidlene for å nå målene for universitets- og høyskolesektoren er forslag til personalpolitiske reformer. Vi mener det er et første skritt på veien mot en prestasjonskultur.

Det sa kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen til landets universitets- og høyskoleledere da han 20. januar møtte sektoren på årets kontaktkonferanse i regi av Kunnskapsdepartementet.

FJERNER FORTRINN

I sin tale presenterte kunnskapsministeren forslag for å endre personalpolitikken ved universitetene og høyskolene (UH). Han ønsker å fjerne fortrinnsretten for forskere i UH-sektoren som får stillingen finansiert av eksterne midler. Han vil også endre opprykksordningen.

Ifølge Isaksen er det i dag tilfeller av at førsteamanuenser eller forskere søker professorjobber ved andre institusjoner for å få vurdert om de har professorkompetanse, kun for å få professortittel ved egen institusjon. Ministeren mener at en slik kompetanse kun skal være opp til egen arbeidsgiver å vurdere.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Det er viktig for institusjonene å reelt sett kunne utlyse og ansette basert på kvalifikasjoner alene, sier Torbjørn Røe Isaksen.

BRUK OG KAST

Forskerforbundet er særlig forarget over forslaget om å endre fortrinnsretten.

– Dersom du har jobbet ved et universitet eller en høyskole i mange år, og er kvalifisert til å fortsette, er det rett og rimelig at du har fortrinnsrett ved utlysning av faste stillinger. Det er god personalpolitikk å ta vare på de ansattresursene man har. Får vi mye bruk og kast vil det skremme talentene over til andre sektorer, sier Aaslestad.

Isaksen mener på sin side det vil være uheldig hvis en forsker blir ansatt som førsteamanuensis eller professor på grunn av fortrinnsrett, uten at stillingen bemannes etter åpen utlysning og konkurranse. Det vil også være bra for arbeidstakerne, mener han.

– Fra et arbeidstakerperspektiv mener vi det er god grunn til å tro at arbeidsgivere vegrer seg for å ansette fast på eksternt finansiering fordi de tenker at det vil skape problemer når de senere skal ansette førsteamanuenser og professorer, sier Isaksen til Forskerforum.

➤ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Nå kan du kjøpe behandlingsforsikring

1. januar lanserte Forskerforbundet en ny forsikring, behandlingsforsikring. Dersom du kjøper forsikringen innen 28. februar blir du med uten å levere helseerklæring. Det samme gjelder for samboer/ektefelle. Venter du med å kjøpe forsikringen til etter 28.februar må du levere helseerklæring.

Hvorfor ligge på sofaen med smerter og vente på undersøkelse og behandling, når du kan behandles raskt med behandlingsforsikring?

Garantert behandling innen 14 virkedager

Behandlingsforsikringen garanterer at du innen 14 virkedager skal ha blitt undersøkt, lagt inn, behandlet eller operert for den sykdommen eller ulykkesskaden du har.

For de som kjøper forsikringen før 28.2 er det 90 dagers karenstid for sykdom. Det innebærer at den som er forsikret ikke vil få dekket behandling av sykdom som viser symptomer i løpet av karenstiden.

Regelen om karenstid gjelder ikke dersom det skulle skje en ulykke som gir behov for behandling.

Kortere fravær

Det å vente lenge på behandling er i seg selv belastende og kan føre til langtidssykefravær. Kommer du raskt til god og effektiv behandling, kan det gi kortere (eller ingen) sykemeldingsperiode og bidra til at du kommer raskere tilbake i jobb, på trening og i hverdagen ellers.

Sykdom og skade

Forsikringen dekker utgifter til nødvendig medisinsk behandling ved sykdom og ved skadetilfeller.

I tillegg dekker forsikringen fysikalsk behandling, og også psykolog- og krisehjelp dersom den forsikrede blir utsatt for traumatiserende hendelser, for eksempel ved ran, overfall og voldtekt. Komplette forsikringsvilkår finner du på www.forskerforbundet.no/forsikring

Solide aktører

Tryg – som leverer behandlingsforsikringen - har knyttet avtaler med kjente aktører i helse-Norge. De benytter seg blant annet av Aleris Helse, Volvat Medisinske Senter, Unilabs Norge AS, Curato AS, NIMI og Feiringsklinikken. Selskapet har også avtaler med klinikker i Sverige, Danmark og Tyskland, og pasientene blir behandlet på det sykehuset hvor de har kapasitet og best kompetanse på den spesifikke lidelsen.

Alder	Pris per år
18-30	Kr 1 227
31-40	Kr 1 733
41-50	Kr 2 281
51-60	Kr 3 362
61-70	Kr 6 610

Bestilling

Det er enkelt å kjøpe behandlingsforsikringen nå:

*Send en e-post til forsikring@forskerforbundet.no

*Ring Forskerforbundets forsikringskontor på 21 02 34 30

HJERNEKRAFT

FIRE TIL TOPPS I 2014

Av rundt 40 innkomne bidrag gjekk fire til topps i kampen om Forskerforbundets hjernekraftpris 2014: «Å fore en laks» av Nina Sylvia Liland, NIFES; «Selvhjelpssystemer for behandling av personer med diabetes» av Gunnar Hartvigsen, UiT; «Billebonanza» av Anne Sverdrup-Thygeson og Tone Birkemoe, NMBU og «Historiske toll- og skipsanløpslister» av Ragnhild Hutchison, NLI. Prisen er ein formidlingspris, og medlemmer kan sende inn til dømes kronikkar, essay og videoar som viser at forskings- og utviklingsarbeid har samfunnsnytte.

FOTO: FLICKR

LANGTIDSPLANEN

– Hastverksplan, meiner Sp-politiker

■ Langtidsplanen for forskning og høgare utdanning er ein hastverksplan, sa Anne Tingelstad Wøien (Sp), andre nestleiar i kkyrkje-, utdannings- og forskingskomiteen, då komiteen nylig heldt høyring om regjeringa sitt forslag. Ho meinte at langtidsplanen burde vere meir open om framtidige investeringsbehov i sektoren, som kva bygg som skal prioriterast dei neste ti åra. Også Forskerforbundet etterlyste ei langt meir open prioritering av bygg- og investeringsbehov.

SIKRA PENGAR

Nettleksikon lever vidare

■ Store Norske Leksikon vart utvikla av forlagseigarane i 2010 og har sidan kjempa for å overleve. No er framtida sikra etter at støtte frå universiteta har komme på plass. Leksikonet får også støtte frå Kulturdepartementet. – Det har kjenst som eit stort ansvar å skulle redde ein hundreår gammal kunnskapstradisjon. Det har sett svart ut, og det har vore prøvd ut veldig mange løysingar som ikkje har fungert. Eg er ganske stolt over at vi har klart det, seier sjefredaktør Anne Marit Godal til Dagbladet.

STREIK

Protesterte mot endringsforslag

■ Ei samla fagrørsle leia av Unio, LO og YS gjekk onsdag 28. januar til politisk streik mot forslaga til endringar i arbeidsmiljølova. Endringane vil gjere mellombelse stillingar vanlegare, og dei vil føre til meir pålagd overtid utan overtidsbetaling og større press for søndagsarbeid. I tillegg foreslår regjeringa å fjerne den kollektive søksmålsretten, noko som vil gjere det enklare for arbeidsgjevarar å leige inn ulovleg arbeidskraft. Les oppdatert informasjon om streiken på forskerforum.no.

MUSEUMSBESØK

Grunnlovsfeiring gav rekordbesøk

■ Alle musea under stiftinga Norsk Folkemuseum var sentrale arenaer for Grunnlovsjubileet, og feiringa resulterte i rekordbesøk i 2014. Stiftinga omfattar Eidsvoll 1814, Norsk Folkemuseum, Bygdø Kongsgård, Ibsenmuseet og Bogstad Gård. Totalt besøkte 633 708 personar musea, nesten 50 prosent fleire enn i 2013. Den nyrestaurerte Eidsvollsbygninga var ei viktig årsak til dei gode talane, skriv Norsk Folkemuseum. Her måtte det halldast omvisingar kvar tiande minutt.

FOTO: FLICKR

Kanskje får han også sitt eige år.

JUBILEUM

Eilert Sundt-år i 2017?

■ Nasjonalbiblioteket har fått i oppdrag å vurdere om 200-årsjubileet for teologen og samfunnsforskarer Eilert Sundt sin fødsel skal markerast med at 2017 blir erklært som offisielt Eilert Sundt-år, skriv NTB. Forslaget kjem frå Farsund kommune, der han vart fødd i 1817. Sundt var ein pioner i fag som demografi og etnologi, og han blir rekna som far til norsk samfunnsvitenskap ifølgje Norsk biografisk leksikon. Sundt står bak eit stort forfatterskap om arbeidstilhøve og sosiale problem i Noreg på midten av 1800-talet.

Sjansen er stor for at dei har studert i fire år eller meir.

FOTO: WILLIAM LEE-WRIGHT/FILCKR

HØGARE UTDANNA:

MEST AKTIVE

Dess høgare utdanning, dess større er sjansen for at du lever eit aktivt liv, ifølgje Statistisk sentralbyrå. 61 prosent av personar med fire år eller meir på universitetet har gått ein kortare skitur i løpet av året, i forhold til 24 prosent av dei som berre har grunnskule. Lengre fotturar i skogen eller på fjellet er også meir populært blant høgare utdanna, det same er alpint, snøbrett og telemark. Jakt, fiske og rideturar er derimot like populære blant lågare utdanna som blant akademikarar.

INNSTEGSSTILLINGAR

– Kan favorisere mannlege forskarar

■ Stortinget har sagt ja til ei prøveordning med innstegsstillingar i forskingsmiljø, men ordninga kan komme til å favorisere menn, ifølgje kjønnsforskarar. Det som særleg vekker skepsis er punktet om at det ikkje skal ha gått meir enn fem år sidan søkjarane på innstegsstillingane disputerte. Mange kandidatar vil vere i ein periode med fødsler og omsorg for små barn, noko som særleg tek av kvinnene si tid, skriv Senter for kvinne- og kjønnsforskning i Bergen i høyringssvaret sitt, ifølgje På Høyden.

UTDANNING

Dyrare studiepoeng på universiteta

■ Det er stor variasjon i kostnadene bak studiepoenga i høgare utdanning, ifølgje ein rapport frå Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). I 2013 kosta eit studiepoeng ved tradisjonelle universitet 4708 kroner, medan prisen var 1902 kroner på høgskular og nye universitet. Forskarane trur skilnadene har ulike årsaker, mellom anna at universiteta har dårlegare gjennomføring, mindre klasser, høgare driftsutgifter, høgare utgifter til støtte og stab og at dei tilsette bruker meir tid til forskning.

ALDERDOM

Forskarar blir pensjonistar

■ På ti år er delen forskarar over 60 år nesten tredobla på universiteta og høgskulane. Om ti år vil nesten kvar tredje forskar, 28,5 prosent, vere pensjonert, ifølgje tal frå Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). – Staten som arbeidsgjevar må vakne og lage ein god rekrutteringsstrategi. Staten må gå saman med institusjonane om å tilby faste stillingar og attraktive jobbar i akademia, seier leiar Petter Aaslestad i Forskerforbundet til NTB.

DIGITALE DILEMMA

Vil finansiere ansvarleg forskning

■ Forskingsrådet lyser ut 100 millionar kroner til forskning på ansvarleg innovasjon og samfunnsansvar. – Forskingsrådet ønskjer å bidra til ei positiv samfunnsutvikling og til at forskning og innovasjon ikkje medfører uønskte konsekvensar, seier divisjonsdirektør Anne Kjersti Fahlvik. Utviklinga innanfor big data, sosiale media, robotisering og bioinformatikk reiser spørsmål om personvern, tryggleik, openheit og inkludering. Fahlvik trur at IKT-aktørar som er medvitne om samfunnsansvar, kan skape kreative og nye løysingar.

FOTO: FILCKR

Ved Radiumhospitalet leitar forskarar etter løysinga på eit av våre store spørsmål: korleis vi kan kurere kreft. Kanskje set litt sjokolade fart i idéskapinga? (Foto: Erik Norrud).

Dei gode ideane

Dei kan kome når du minst ventar det.
Men dei kjem sjeldan åleine.

Av SILJE PILEBERG

Kvar veke møtest forskargruppa til Johanna Olweus.
– På møta diskuterer vi alle nye idear, og alle får vite kva alle gjer, seier ho. (Foto: Erik Norrud)

Det slo han plutsleg.

Slik skildra Charles Darwin, ein av verdas mest kjende vitenskapsmenn, augneblinken då han kom på teorien om naturleg utval.

«I oktober 1838, femten månader etter at eg hadde starta på den systematiske undersøkinga mi, las eg for fornøyns skuld Malthus om populasjon ...»

Der og då, med Malthus mellom hendene, forstod Darwin at «... under desse forholda ville gunstige variantar ha ein tendens til å bli bevart, og ugunstige ville ha ein tendens til ikkje å bli bevart. Resultatet ville bli danninga av nye artar».

Vi seier ofte at gode idear dumpar ned

i hovudet på oss. Darwin si skildring av sin store augneblink kan minne om eplet til Isaac Newton: *Dunk!* Ein ny teori var fødd. Skilnaden var berre at Darwin fekk Thomas Malthus i hovudet i staden for eit eple.

Darwins teori om korleis han fann sin store teori, skulle få regjere i nesten hundre år – heilt fram til ein annan forskar fekk ein idé om å granske saka nærmare.

Løyser kreftgåta saman

Verdshistoria er full av gode idear. Nokre får næring, vekst og breier om seg: Dei endar opp som hjul på kjerrevogner, bergsikringsboltar i gruver eller moglege løysingar på kreftgåta. Andre idear ser så vidt lyset inne mellom hjernecellene våre,

i kantina eller til og med rundt møtebordet, før dei sloknar i eit evig mørke.

Rundt bordet i eit møterom på Radiumhospitalet sit ei gruppe kreftforskarar og diskuterer sine siste arbeid. Dei har kvar sine spesialitetar, men deler eit felles mål: Dei vil bruke komponentar frå immunsystemet til mennesket for å angripe kreftceller.

På bordet står kaffi og sjokolade. Over bordet blir erfaringar, innspel og nokre gonger latter delt. Eit par gonger reiser gruppeleiar Johanna Olweus seg og noterer noko som for oss er uforståeleg, på tavla. Ein kreftmedisin der motgifta styrer direkte inn på kreftcella og øydelegg ho, utan å øydeleggje friske celler i tillegg, er ein god idé. Men skal ein kome dit, må ein oppleve mange nedturar først.

– Møta er viktige for arbeidet vårt, seier Olweus.

– Forsking er jo som ei einaste lang problemløysing. Kvar dag opplever vi mange nye utfordringar. På møta diskuterer vi alle nye idear, og alle får vite kva alle gjer.

– Dei mest spennande resultatata får ein ofte frå idear som inneber høg risiko.

JOHANNA OLWEUS

Arne Carlsen leia ein studie av idéskaping i seks ulike organisasjonar. Han fann mange fellestrekk.
(Foto: Erik Norrud)

Olweus er opptatt av å skape ein atmosfære der det er trygt å stille spørsmål. Ingen skal vere redde for å dumme seg ut. Sjølv opplever ho det også som verdifullt å snakke med folk frå andre fagfelt. Ved K. G. Jebsen Senter for immunterapi mot kreft er seks forskingsgrupper med ulik ekspertise samla, og dette er avgjerande, meiner ho.

Men, trass i gode idédyrkingsforhold: Rett som det er viser det seg at ein idé ikkje fungerer. Då må dei prøve på nytt, med ein ny vri.

– For å få fram dei verkeleg gode løysingane må ein ofte teste ei lang rekke idear. Dei mest spennande resultatane får ein ofte frå idear som inneber høg risiko, seier Olweus.

Fann fellestrekk

Arne Carlsen, førsteamanuensis ved BI, var nysgjerrig på korleis idear blir til. Han leia frå 2008 til 2011 eit team av norske og internasjonale forskarar som studerte idéarbeidet i seks ulike organisasjonar: Snøhetta, Statoil, Advokatfirmaet Thommessen, Thompson Reuters

– Folk som gjer ting i lag, har oftast gjennombrøt når dei klistrar data på veggen, flyttar det rundt, skriblar på det og fargelegg det.

ARNE CARLSEN

Point Carbon, SpareBank 1 og Aftenpostens A-magasinet.

– Vi fann overraskande mange fellestrekk, seier Carlsen.

Éin aktivitet som gjekk igjen, var «prepping». Her søker ein djup fagkunnskap og gjer grundige analytiske førebuingar. Så snakkar ein saman om alternative måtar å kombinere kunnskapsbitane på. Prepping vart brukt både av arkitektar som skulle teikne hus, av oljeleitarar som skulle finne olje, og av advokatar som

planla rettssaker. For eksempel.

– I nokon prosjekt har du fem, ti eller femten personar som jobbar i lag. Dei utvekslar ikkje e-postar fram og tilbake, men dei samlast og ser på ting i lag der og då, seier Carlsen.

Å møtast fysisk og å vere fysisk, ved å ta på idear eller materialisere det abstrakte, er ein viktig kvalitet ved idéskapande arbeid – og ikkje berre i dei seks verksemdene. Saman med amerikanske Jane E. Dutton har Carlsen også gitt ut ei bok med historier om skapande stunder i

kvalitativ forskning.

– Vi fann at det fysiske er svært viktig også her. Folk som gjer ting i lag, har oftast gjennombrøt når dei klistrar data på veggen, flyttar det rundt, skriblar på det og fargelegg det.

To ufullstendige idear

I boka *Where good ideas come from* skriv den amerikanske forfattaren Steven Johnson om korleis fysiske møteplassar, som kaffihusa i England på 1600-talet, har gitt opphavet til store idear. Han gjev også eit eksempel på kor gale det kan gå viss tankar og menneske *ikkje* får møte kvarandre:

Sommaren 2001 sendte FBI-agenten Ken Williams eit brev til FBI's hovudkvarter. Han åtvåra mot at potensielle terroristar studerte ved amerikanske flyskular, og at Osama bin Laden kunne stå bak. Brevet hamna i eit svart hol i hovudkvarteret – det tok nesten tre veker før det kom til ein analytiker som merkte det «rutine» i staden for «hastesak».

Etter terroråta uttalte FBI-sjefen at brevet, det såkalla «Phoenix memo», ikkje kunne ha hindra det som skjedde. Williams visste for lite.

Men hadde brevet blitt kopla saman med ein annan tanke, kunne resultatet blitt annleis. Ein månad etter at det vart sendt, begynte nemleg ein ny student på ein flyskule i Minnesota. Dei tilsette vart mistenksame, delvis fordi han viste svært stor interesse for cockpitdører og flykommunikasjon, men ikkje for å fly. Skulen kontakta FBI's regionkontor, men agentane mangla prov og fekk ikkje løyve til å søkje gjennom laptopen hans – før etter åtaket: Då fann dei direkte forbindelsar til elleve av flykaprarane, i tillegg til mykje anna informasjon.

Ingen kan slå fast at ei samankopling av brevet og Minnesota-saka ville ha hindra terror-

– Sterk indre drivkraft kan vere vanskeleg å få til om nokon andre har bestemt kva du skal forske på, seier Johanna Olweus. (Foto: Erik Norrud)

åta. Men det kunne definitivt gitt grunnlag for å søke gjennom laptopen, meiner Steven Johnson.

«Dei fleste store idear er ufullstendige til å begynne med», skriv han.

«Dei har spiren til ei djup innsikt, men manglar det nøkkelementet som verkeleg kan gje dei kraft.»

Frå teori til praksis

Frå den spede spira og til den livskraftige, samfunnsnyttige ideen kan vegen vere både lang og kronglete, kanskje særleg i eit forskingsinstitutt. Kjem ein så langt som til ein god tidsskriftartikkel, er det vel og bra. Men kan ein også tenkje større? Kva skal eigentleg til for at teoriar blir til praksis?

Nokre av dei norske universiteta har i dag innovasjonsselskap som skal byggje bru mel-

lom forskning og næringsliv. Steinar Kvam er marknadsansvarleg ved NTNU Technology Transfer (NTNU-TTO).

– I forskinga ligg det eit enormt potensial for nye verksemder, produkt og tenester. Men det blir brukt lite pengar på å utnytte potencialet, og forskarar har ikkje insentiv til å drive med innovasjon, seier han.

NTNU-TTO blir stadig kontakta av forskarar som har ein idé eller eit resultat der dei ser eit kommersielt potensial. NTNU-TTO hjelper med marknadsundersøkingar, finansiering, prototypar, patent, strategi og alle slags kontraktar og avtalar. Dei kan også kjøpe forskarar fri frå stillingar, heilt eller delvis, slik at dei kan jobbe med ideen sin.

– Vi har fleire store og små suksesshistorier. Nyleg vart rettane til ein bergsikringsbolt selde for 90 millionar kroner til eit av dei største gruveselskapa i verda, seier Kvam.

Ein del av pengane går alltid attende til forskingsmiljøet, øyremerkte for vidare innovasjonsarbeid.

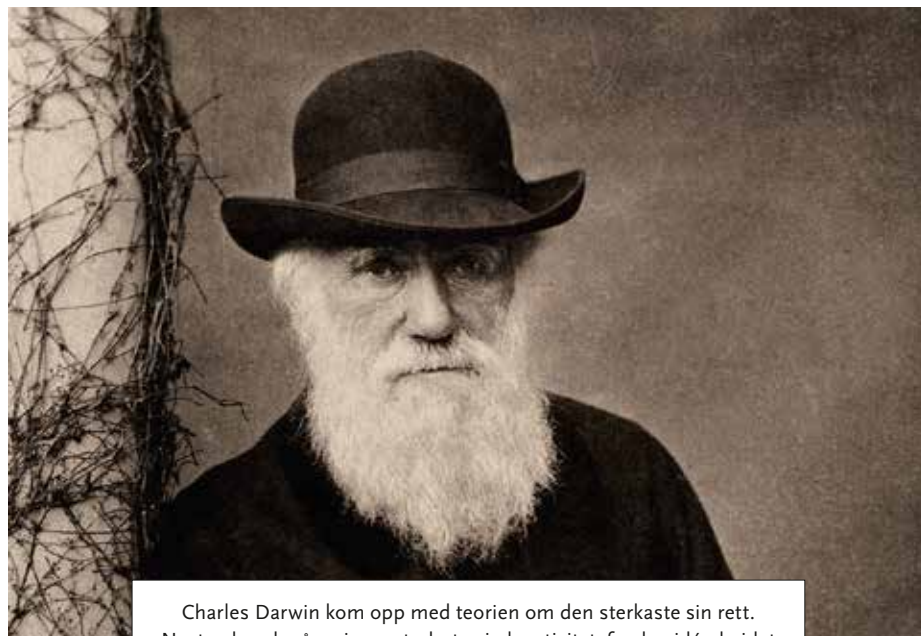
Handlekraftige undrarar

Arne Carlsen og kollegaene presenterer i boka *Idea Work* ei liste med ti kvaliteter ved ekstraordinært idéarbeid. Prepping er den eine. Å vere fysisk er ein annan. Frigjerande latter er ein tredje. Evna til undring er ein fjerde.

– Dei beste forskarane og idéarbeidarane deler ei sterk grad av undring. Dei er ein slags handlekraftige undrarar. Dei har spørsmål som dei brenn for, og ein meir enn normalt utvikla empati. Dei er brennande nysgjerrige på andre, og dei tør å stå i ein søken der ting er forvirrande, seier han.

Nettopp det som er normalt for andre, kan vekke undring for desse menneska. Slik kan dei høyre noko anna i ein notis i Rogalands avis enn det andre gjer. Eller dei kan halde fram med å leite etter olje i eit område der det allereie har blitt leita i tjue år, og til slutt få bingo.

Kreftforskar Johanna Olweus trur det er viktig å ha ei sterk indre drivkraft.

Charles Darwin kom opp med teorien om den sterkaste sin rett. Nesten hundre år seinare studerte ein kreativitetsforskar idéarbeidet nærmare i dagbøkene hans. (Foto Heritage Image)

– Har ein ei slik drivkraft, tenkjer ein på det heile tida. Men det kan vere vanskeleg å få til om nokon andre har bestemt kva du skal forske på, meiner ho.

Ho trur programforskinga kan stå i vegen for kreativiteten i norske forskingsmiljø, og ho heiar på den frie forskinga.

Eureka, bit for bit

Ein oktoberdag i 1883 forstod Charles Darwin at han var inspirert. Der han sat med Thomas Malthus mellom hendene og las om at verdas matproduksjon ikkje kan halde tritt med folkeveksten, og at folketalet dermed må regulerast gjennom krigar, hungersnød og epidemiar, var det eit lys som gjekk opp for han. Eureka.

Nesten hundre år seinare skulle vi få vite betre. Tidleg i 1970-åra bestemte psykolog og historikar Howard Gruber seg for å kikke nærare på Darwins notatbøker. Gruber skulle finne spekulasjonar og diskusjonar som fortalde ei

heilt anna historie enn den Darwin fortalde i sjølvbiografien sin. I avsnitt skrive mange månader før oktober 1838, skildra Darwin teorien bak naturleg utval nesten fullt ut.

Vi veit ikkje heilt når Darwin fekk sin store idé. Det vi veit, var han ikkje hadde han sommaren 1837, og at han var heilt på plass i november 1838. Kvifor vi ikkje kan vise til eit nøyaktig tidspunkt? Jo, fordi teorien om naturleg utval, som så mange store idear, seig inn i medvitet over tid. Så fylte det seg på, med litt undring her, og litt Malthus der, og vips, så innsåg Darwin det han eigentleg hadde hatt ved fingerspissane sine i lang tid.

Slik er det med dei store ideane. Vi veit sjeldan når dei kjem, for dei kan kome i beskjeden frakk, stykkevis og delt. Men viss vi dyrkar kunnskap, openheit, latter, undring og fellesskap, kan vi bidra til at dei kanskje bankar på ein dag – og blir verande. ■

Slepper patenta fri

Bilindustrien er i ferd med å få augo opp for at jo fleire vi er saman, jo klokare blir vi. I fjor opna elbil-produsenten Tesla alle patenta sine, slik at alle kan forske vidare på elbilteknologien deira. I januar gjorde Toyota hybrid det same.

Kommentator og siviløkonom Kathrine Aspaas meiner at vi ser eit teikn i tida.

– Patent vil ganske sikkert vere viktige også framover, men samtidig veks det fram eit behov for smidigare modellar. Vi skaper saman meir enn nokon gong før, og det er stort når nokon opnar teknologien for fel-

lesskapet. Eg trur vi vil få sjå meir av dette framover, seier ho.

Aspaas trur dei to selskapa har alt å tene på å vere rause.

– Vi ønskjer at dei skal lukkast, og hjelper dei med det. Vi kjøper produkta deira, snakkar fint om dei i sosiale media og forskar på teknologien deira. Den gode effekten skjer på mange nivå: Selskapet får goodwill hos kundane. Dei tilsette blir inspirerte. Forskinga skyt fart, og verda blir ein litt betre stad. For å seie det på business-språk: What's not to love?

– Patent var kanskje bra for lenge sidan, men no ser vi at dei kveler framsteg. Dei gjer juristane rikare, ikkje oppfinnarane, sa Tesla-sjef Elon Musk i 2014. (Foto: NTB Scanpix)

Kva idé skulle du gjerne hatt?

DAG HESSEN
Professor i biologi,
Universitetet i Oslo

– Eg skulle gjerne hatt ein strålende ny idé om kvifor vi har så utruleg mykje DNA som ikkje er genar.

Kva rolle spelar alt overskots-DNA-et i celler, og kvifor har nokon organismar så mykje av det? Det er eit av biologiens store spørsmål.

ANNE MARGRETHE TIBBALLS

Høgskulelektor i landskapsplanlegging, Høgskulen i Sogn og fjordane

– Eg ville gjerne hatt ein god idé til korleis vi kan

inspirere kommunale styresmakter til å prioritere gode fysiske omgjevnader, til dømes i sentrumsområda våre. Kunnskapen og evnene finst der ute!

METTE RISBRÅTHE
Kommunikasjons-
rådgjevar, Noregs
miljø- og biovitenskaplege
universitet

– Eg skulle gjerne ha vore den som fann opp trykkpressa. Den medverka i si tid til å spreie kunnskap i verda, og ho er utgangspunktet for ytringsfridom, som blir viktigare dag for dag.

Slik dyrkar du gode idear

- Ta vare på tankane dine! Ha ei notatbok, som Darwin. Her kan du samle kunnskap og innsikter, og du kan hjelpe deg sjølv til å sjå nye mønster.
- Snakk med folk, både frå ditt eige og andre felt. Set av tid til prepping.
- Øv opp evna til undring. Leit etter det rare i det normale.
- Ver fysisk! Gå vekk frå elektroniske media og bruk lappar, skisser, gestikulasjonar.
- Le. Latter er frigjerande, gir energi og styrker sosiale band.
- Ikkje ver redd for å stille dumme spørsmål.

Kjelder: Bøkene *Idea Work* av Arne Carlsen mfl. og *Where Good Ideas Come From* av Steven Johnson

DANMARK:

FØRSTE KVINNELIGE LEKTOR

Du trodde kanskje tiden var forbi for nyheter om «første kvinnelige», men den gang ei: Ved Københavns universitet har en kvinne for første gang fått stillingen som lektor i filosofi, tilsvarende førsteamanuensis. – Det er ingen tvil om at det er et problem med kjønn på Filosofi, sier Sabrina Ebbersmeyer til Universitetsavisen.dk. Nå har hun startet en gruppe med fem andre ansatte som skal fremme likestilling på instituttet. Avisen beskriver filosofifaget som svært mannsdominert, og Ebbersmeyer mener det fortsatt eksisterer myter om at kvinner ikke er like gode filosofer som menn.

JAPAN:

For lite internasjonalisering

■ Japan henger langt etter USA og Storbritannia når det gjelder internasjonale forskningsprosjekter, skriver University World News. Mens 33 prosent av amerikanske og 50 prosent av britiske forskningsartikler har delt forfatterskap med internasjonale forskere, gjelder det kun 25 prosent av japanske forskningsartikler. En av årsakene som trekkes frem, er det japanske forskningssystemet som prioriterer støtte til rene nasjonale forskningsprosjekter. Det fører til at engelskspråklige tidsskrifter er lite brukt, og at japansk forskning siteres i mindre grad internasjonalt.

INDIA:

Vil ha større akademisk frihet

■ – Våre universiteter må ha en større grad av akademisk frihet og autonomi. Det sa Indias statsminister Narendra Modi under åpningen av den 102. indiske forskningskongressen. Ifølge den indiske avisen The Economic Times kommer uttalelsen som et svar på forskningsmiljøets klager på tungt byråkrati. Modi understreket at India må etterstrebe at det blir like lett å drive med forskning som å drive med næringsvirksomhet.

CHILE:

Lover gratis utdanning

■ Universitetsutdanning skal bli gratis i Chile i løpet av 2016, sier innenriksminister Rodrigo Peñailillo ifølge kanalen Telesur. – Problemstillinger knyttet til utdanning og ulikhet står sentralt i folkets bekymringer, sier han. Uttalelsen knyttes til en undersøkelse som viser at populariteten til president Michelle Bachelet har falt med 38 prosent etter en mye kritisert utdanningsreform. Bachelet har senere gjennomført budsjettendringer som skal avsette 64 milliarder kroner til utdanning og sosiale reformer.

FOTO: FLICKR/RADKALE VENSTRE

DANMARK:

– Dimensjonering er sparing

■ Den danske regjeringens dimensjoneringsplan er et skalkeskjul for økonomiske nedskjæringer, skriver det danske fagbladet Forskerforum. Utdanningsminister Sofie Carsten Nielsen (bildet) hevder kuttet i flere tusen studieplasser gjøres med ønske om ikke å utdanne unge til arbeidsledighet. Fagbladet hevder i motsetning at kuttet inngår i en spareplan diktert av Finansdepartementet. I dokumenter fra departementene er alle økonomiske opplysninger sensurert, men det kommer frem at Finansdepartementet er involvert i kuttplanene. Også universitetene har tidligere hevdet at kuttene gjøres for å spare penger.

STORBRITANNIA:

Akademia frykter antiterrorlov

■ Samtidig som Europa er rystet etter det seneste terrorangrepet i Paris, vurderer det britiske parlamentet en ny antiterrorlov. Loven har blitt sterkt kritisert av universitetsmiljøer fordi den vil kunne begrense ytringsfriheten og tvinge universitetsansatte til å rapportere inn mistenkelig atferd blant studenter. Loven vil både forby ekstremister å uttale seg, men også påby offentlige instanser å rapportere personer som er «sårbare overfor radikalisering». Motstand mot innrapportering kan føre til rettslig forfølgelse, skriver The Guardian.

19 utdannings- og forskningsinstitusjoner skal bli én.

FRANKRIKE:

UT AV ANGLO-SKYGGEN

Mens britiske og amerikanske institusjoner topper listene over verdens beste universiteter, glimrer de franske med sitt fravær. Det vil franske myndigheter ha en slutt på. Som del av et omfattende statlig prosjekt skal det bygges et nytt universitet sør for Paris, bestående av 19 eksisterende institusjoner. Staten har i utgangspunktet avsatt 67 milliarder kroner til nybygg og infrastrukturprosjekter. Universitetet skal hete Paris-Saclay og skal kunne konkurrere med verdensenerne som Harvard, melder BBC.

STORBRITANNIA:

Tilbaketog for hjemsending

■ Den britiske innenriksministeren Theresa May (bildet) har måttet trekke forslaget om at internasjonale studenter må forlate landet for å kunne søke arbeidstillatelse etter endt utdanning. Ordningen skulle gjelde studenter fra land utenfor Europa. Ifølge BBC er forslaget ment å være et innspill som skal vise at regjeringen er opptatt av innvandring frem mot parlamentsvalget 7. mai. En spørreundersøkelse viser imidlertid at 75 prosent mener internasjonale studenter må få arbeidstillatelse etter endt utdanning.

SVERIGE:

Middelklassen består

■ Barn av høyt utdannede er fortsatt klart overrepresentert blant studenter i Sverige, viser en rapport fra Universitetskanslerämbetet (UKÄ) og Statistiske centralbyrån. Mens 25 prosent av 19–34-åringer har foreldre med høy utdanning, gjelder det for 38 prosent av nye studenter i samme aldersgruppe. – Den sosiale skjevrekutteringen har stort sett ikke endret seg de siste ti årene, sier Helen Dryler ved UKÄ. Forskjellen øker ytterligere ved overgangen til doktorgradsstudier, der 56 prosent hadde høyt utdannede foreldre.

Riksarkivets haller inne i fjellet ved Sognsvann rommer 150 000 hyllemeter med papir. Det er så visuelt slående at skaperne av TV-serien Lilyhammer sikret seg stedet som location i første sesong.

Riksarkivet har samlet enorme mengder informasjon. Nå skal det bli flinkere til å spre dem.

DATAMASKINEN

INGA BOLSTAD | Riksarkivar
i samtale med Bår Stenvik. Foto: Erik Norrud.

På kontoret til Inga Bolstad ¹, den ferske riksarkivaren ², er hyllene stort sett tomme. En stabel med pappesker på gulvet vitner om en pågående flytteprosess. I hjørnet står en gammel stol med en tråd spent mellom armlenene, sannsynligvis for å hindre folk i å sette seg i den.

– Det er Henrik Wergeland sin. Han var den første riksarkivaren, og forgjengerne mine har tydeligvis likt å ha den her. Jeg blir stadig minnet på arven, folk liker å fortelle meg at jeg er den 13. i rekken etter Wergeland, at jeg er den første som ikke er historiker, at jeg er den første kvinnen. Man kan bli overveldet. Men i hverdagen tenker jeg ikke så mye på Wergeland.

– **Hva tenker du da?**

– At denne jobben er viktig. De aller fleste vil ha behov for arkivert informasjon på et tidspunkt, dokumentasjon på hendelser opp igjennom i historien, vedtak og rettigheter. Hit kommer samer som trenger å finne grenser, eiendomsmeglere som skal selge hus og trenger historiske data, eller folk som har vært på barnehjem og vil vite mer om sin egen bakgrunn. Arkivverket er viktig for å ivareta rettigheter og demokratiet. Vi er Norges nav.

Inga Bolstad kom til Arkivverket fra Skatteetaten ³. Hun tilbragte sju og et halvt år i direktoratet hvor hun jobbet med organisasjonsutvikling. Deretter var hun fra 2007 direktør for Skatteetatens IT- og servicepartnere. Det hadde ikke slått henne at riksarkivarjobben kunne være noe for henne, og hun svarte nei da rekrutteringsfirmaet ISCO ringte. Men de overtalte henne til å komme på et møte likevel.

– Det var da jeg skjønnte betydningen av arkivene, at de er viktige og spennende. Og Kulturdepartementet søkte etter en med endrings- og moderniseringskompetanse, ikke en historiker. Det er viktig å ha historikere her, og vi har mange flotte historikere – men det trenger ikke

– Jeg har spurt folk her hva de synes om å få en leder uten historiker-bakgrunn, og da sier de: 'Vi venter og ser.'

være meg. Jeg har spurt folk her hva de synes om å få en leder uten den bakgrunnen, og da sier de: «Vi venter og ser.»

– **Har du en visjon?**

– Nå er vi helt i begynnelsen av en strategi- og moderniseringsprosess, og jeg vil ikke gå ut med en visjon nå, men heller skape noe som organisasjonen føler eierskap til. Vi skal blant annet se på samfunnsoppdraget: Hva er vi til for i samfunnet? Hva skal vi gjøre, og hva skal vi gjøre mindre av? Vi kan for eksempel bruke datadrevne metoder til å erstatte manuelt arbeid i forbindelse med utveksling av data mellom oss og virksomhetene. Videre må vi i større grad tilrettelegge for digitale brukertjenester slik at vi kan bruke færre ressurser på å betjene publikum. Jeg mener det er viktig at arkivverket oppleves som mer relevant enn i dag, for staten, kommunene og private. Vi skal samle inn data og gjøre dem tilgjengelige, og vi skal gjøre det på en modig og åpen måte.

– **Hva betyr det for et arkivverk å være modig?**

– Vi kan være modige på å ta i bruk nye måter å jobbe på og samhandle på internt. Eksternt kan vi være modigere ved å lytte til hva brukerne ønsker og krever av oss. Vi kan tenke nytt, bruke IT, være enda modigere på å tenke nye tjenester til publikum. Ikke være trauste.

Arkivverket er, i likhet med mange andre institusjoner nå om dagen, opptatt av hvordan informasjon kan digitaliseres og gjøres mest mulig tilgjengelig. De sitter på 250 000 hyllemeter papir, og skal ta imot like mye innen 2040. Foreløpig er bare to prosent digitalisert.

– Et eksempel på et stort prosjekt som foregår nå, er Norsk helse arkiv: Virksomheter som yter helsetjenester etter spesialisthelsetjenesteloven, vil få plikt til å avlevere journaler for pasienter som er døde. Det er snakk om en størrelsesorden på 75–90 000 pasientjournaler som vil bli digitalisert så langt det er praktisk mulig ⁴.

1 Inga Bolstad (født 1966) har 14 års erfaring fra ledelsen i Skatteetaten, og er utdannet fra Handelshøyskolen BI som diplomøkonom med en master i strategi og ledelse.

2 Bolstad tiltrådte stillingen 20. juni, og ble med det sjef for Riksarkivet og Statsarkivene som er spredt rundt i landet, og samtidig rådgivende instans for statens arkivarbeid framover. Hun etterfulgte Ivar Fønnes i jobben.

3 I motsetning til Inga Bolstad, som folk har en tendens til å blande henne med. Når Bolstad får telefon fra folk som vil ha henne til å delta i filosofidebatter, er det som regel ikke henne, men nesten-navnesøsteren de vil ha tak i, hun som er direktør ved Norsk senter for menneskerettigheter.

4 Normalt vil avlevering finne sted omtrent ti år etter pasientens død.

Fysiske pasientjournaler spenner over en betydelig tidsperiode, fra 1833 og fram til våre dager, og som hovedregel vil de bli kassert etter digitalisering dersom journalen ikke har vært i bruk etter 1950.

– **Det høres ut som en potensiell gullgrube for medisinske historikere og forskere?**

– Vesentlige deler av det digitaliserte materiale vil bli bearbeidet og gjort søkbart i fulltekst. Dette, sammen med arkivskapers registrering av sentrale opplysninger om den enkelte pasient, vil legge til rette for søk på tvers av hele arkivdepotet, og for omfattende og interessante datauttrekk til forskere. Normalt vil ikke forskeren kjenne identiteten til pasientene.

Samtidig som informasjon digitaliseres, jobbes det med nye måter å formidle data på, både til forskere og andre. Et av prøveprosjektene er Kultur- og naturreise⁵, som gjør informasjon fra ulike arkiv og register tilgjengelig via smarttelefonen. For eksempel kan du gå tur langs Akerselva og lære om bebyggelse, arkitektur, industrihistorie, byutvikling, sosialhistorie og miljøutfordringer. Eller du kan undersøke andre regioner via interaktive kart.

– Jeg prøvde for eksempel å gå inn på Hamar bryggeri i Hedmark. Fra kartet kan du klikke deg inn og se hvem som jobbet ved bryggeriet på 1800-tallet. Så kan du klikke deg videre og finne historien om dem. Dataene, i dette tilfellet fra folketellingen av 1910, kobles sammen på en måte som kan gi ny innsikt.

– **Kan slike løsninger også være en måte å få mer informasjon inn til dere på?**

– Ja, vi er opptatt av crowdsourcing, altså digital dugnad. I digitalarkivet har vi brukerforum hvor du kan spørre om det du lurer på, for eksempel om slektsgransking, der andre kan svare. Vi har jo ikke ressurser til å gjøre alt, så det er viktig for oss å spille på lag med andre aktører, for eksempel historielag og slektsgranskingsforeninger. De kan hjelpe oss med å skanne, indeksere og koble data så man kan søke og finne dem igjen. Jo mer vi tilrettelegger for at folk kan komme med informasjon om dataene, jo bedre.

Selv om Arkivverket sitter på store mengder data, er det en stadig bekymring hvorvidt man får inn alt som er arkivverdig. Siden 1984 har målet vært at forvaltningens viktigste avgjørelser og handlinger skal lagres elektronisk i henhold til NOARK-standarden⁶. Men det er ikke alltid så enkelt. Oljedirektoratet meldte nylig inn arkivering som en «tidstyv» til Direktoratet for forvaltning og IKT.

– Problemet i dag, for eksempel i Oljedirektoratet og Skatteetaten, er at de må trekke ut dataene for å avlevere dem, og det er arbeidskrevende. Deretter bruker vi lang tid på å teste dataene og se om de passer inn i arkivet. Slik kan det gå flere år før direktoratene får tilbakemelding om at dataene ikke er bra nok. Når arkiv blir fremhevet som en tidstyv, har vi selvsagt tatt tak i det. Dette er et felt hvor forvaltningen kan spare massevis av både tid og penger, og vi har pilotprosjekter på gang for å løse problemet. Vi jobber med å få til en løpende synkronisering fra forvaltning til en arkivkjerne. Når du jobber med data i en virksomhet, skal dataene da synkront og løpende bli overført til en arkivkjerne som tilfredsstiller arkivfaglig standard. Mange etater har i dag prøvd å integrere arkiv i fagsystemene sine, og det er kostbart og krevende. Men hvis det fungerer slik at dataene føres inn i en felles komponent i en arkivkjerne idet du trykker på knappen, slipper virksomheten å bry seg om arkiv, fordi alt skjer automatisk.

– **Jeg har også hørt at de som arbeider i direktoratene, nå tidvis tar avgjørelser på telefon eller e-post for å slippe å opprette et dokument til arkivering, fordi det er for mye bry. Er det da systemet som er for vanskelig, eller er det folk som ikke er samvittighetsfulle nok?**

– Dette er også en stor utfordring. Det er mange eksempler på at sms-er og e-poster ikke kommer inn. Jeg tror én viktig løsning er å gi folk større forståelse for at ting skal arkiveres. Jeg må innrømme at når jeg har sendt sms-er tidligere, har jeg aldri tenkt over at noen av dem

Trenger du å finne ut hva noen tjente på Helgeland en gang på 1700-tallet? Ikke noe problem, riksarkivar Inga Bolstad har fogderegnskapene på hylla.

kunne være arkivverdige. Dessuten må det være enkelt for meg som bruker å få det inn i arkivet, og jeg skal vedgå at mange av disse arkivsystemene er ganske vanskelige å skjønne for en som ikke jobber i arkiv.

– **Er det sånn at folk må anstrenge seg for å gjøre ting på en måte som datamaskinene forstår, fordi menneskene er den mest fleksible delen i systemet?**

– Ja, og det burde jo være omvendt, at organisasjonen og menneskene skal bestemme seg for hvilke arbeidsprosesser de vil ha, og så må IT-systemene støtte opp under det.

Siden John Herstads tid som Riksarkivar (1983–2006) har Arkivverkets forskningspolitikk handlet om å dreie de ansattes forskning mot arkivfaglige spørsmål. Det kan fortone seg som en vending bort fra historisk grunnforskning og overgripende perspektiver, og mot det praktisk anvendelige.

– **Tror du det kan være et problem at fagkritikk og overordnede prinsipper – for eksempel spørsmålet om hva som skal tas vare på i et tusenårsperspektiv – havner i skyggen?**

– Arkivverket vedtok en forskningsprofil i 2014. Den sier at FoU-arbeidet arkivarene gjør, skal dekke kunnskapsbehovene som følger av vår egen strategiplan, tildelingsbrevet fra kulturdepartementet, eller formålet med arkivloven – som er at vi skal sikre arkiver med vesentlig kulturell og forskningsmessig verdi. Hvilke konkrete FoU-oppgaver vi vil prioritere framover, blir et resultat av den strategiprosessen vi nå skal i gang med. I tiden fremover må arbeidet med digitalt skapt materiale, både det som er skapt og det som blir skapt, være et av Arkivverkets viktigste utviklingsområder. Det blir en hard prioritering.

5 Kultur- og naturreise er et samarbeidsprosjekt mellom blant annet Kulturrådet, Riksantikvaren og Kartverket.

6 NOARK er en forkortelse for Norsk arkivstandard, en kravspesifikasjon for elektroniske journalsystemer i statsforvaltningen som ble etablert i 1984, og har blitt fornyet flere ganger siden.

– I hverdagen tenker jeg ikke så mye på Wergeland.

– Kan det føre til at forskning på eldre arkiv havner i skyggen?

– Jeg tror ikke det. Det gamle materialet, som middelalderarkivene, er kjempeviktig. Jeg har etter min korte tid skjönt at mange har sterke meninger om dette. Men det er jo også mange som forsker på dette andre steder.

– Men for å kunne bistå forskerne der ute må dere vel ha noen her som har kunnskap om innholdet i arkivene også, ikke bare det rent arkivfaglige?

– Ja, og det har vi. Her er det mange flinke folk, jeg har møtt flere av dem, og de gir stadig ut bøker. Den siste jeg fikk med meg, var *Folk, fe og flagg på Eidsvoll i 1814* av Eli Fure og Knut Johannessen. Jeg burde sikkert vite mer om det, men jeg har foreløpig ikke oversikt over hva det forskes på internt i Arkivverket. Det er dessverre ikke noen knapp her jeg kan trykke på og få opp den informasjonen.

– Hadde det ikke vært fint om det fantes en sånn knapp?

– Ja, det hadde vært interessant. Jeg vet vi har en oversikt over selvvalgte forskningsprosjekter godkjent av Arkivverkets forskningsutvalg. Men vi har ingen liste over hva som er eller har vært FOU-prosjekter, så vidt jeg vet.

En av de sakene som ga Riksarkivet mest medieomtale i 2014, var da det kom fram at bevismaterialet fra rettssaken mot Fredrik Fasting Torgersen ikke befant seg hos arkivet, men hos påtalemyndigheten. Materialet, som skulle vært levert tilbake etter tre måneder, var blitt liggende i ni år. Innholdsfortegnelsen var tidligere gått tapt mens politiet hadde bevisene til låns, så man visste ikke lenger hva som manglet. Alt dette på tross av purringer fra arkivet.

– Er det et tegn på at arkivet burde hatt sterkere sanksjonsmuligheter eller større ressurser til oppfølging?

– Den saken kjenner jeg ikke godt nok til. Sanksjonsmidlene våre kommer fram av arkivloven, og slike spørsmål er aktuelle når vi nå skal revidere loven: Skulle vi hatt flere midler, og hva betyr det egentlig hvis vi for eksempel kommer til kommunen og sier at her er ting ikke i orden?

– Føler du at dere blir tatt på alvor?

– Ja. Og det er mange ute i forvaltningen som er flinke med arkivene. Men en revisjon i 2010 kom fram til at tilstanden for arkivleveranse i kommunene til dels var alvorlig. Derfor har vi intensivert vår tilsynsvirksomhet, og det har etter mitt inntrykk blitt positivt mottatt i kommunesektoren. Vi kan jo også veilede og gi råd, og kanskje det er viktigere enn å slå folk i hodet og gi bøter. Jeg må jo bare si om meg selv at jeg hadde knapt hørt om Arkivverket før jeg begynte her, det var totalt ukjent.

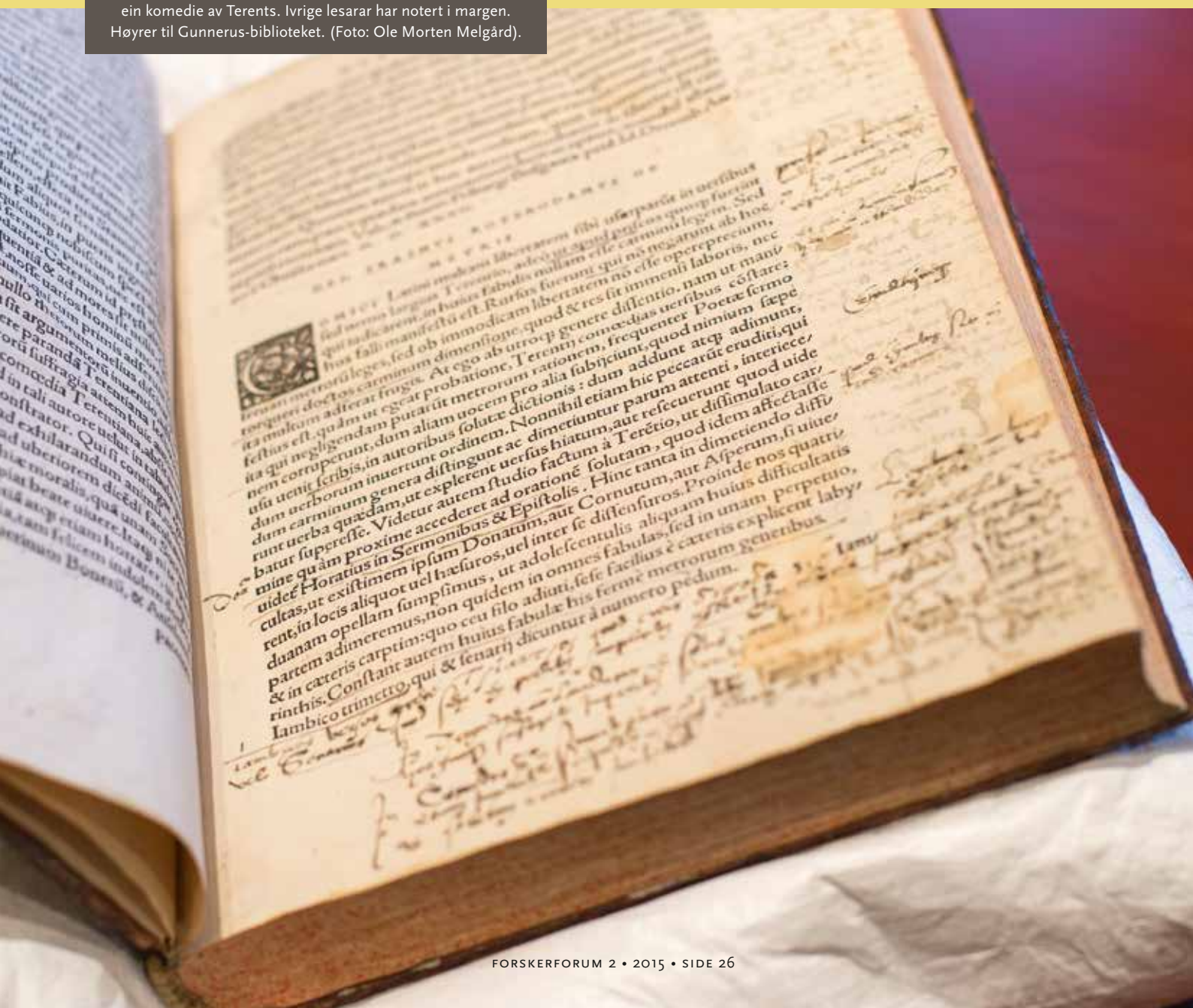
– Mye av det du har gjort i Skatteetaten, er jo sikkert her inne i fjellet. Har du kikket på deg selv i arkivet?

– Nei, jeg har aldri brukt arkivet, jeg. Så Gud vet hva som finnes. ■

Nytt liv på norsk

– Latin og gresk er blitt kult. Forskaren Thea Selliaas Thorsen klekker ut nye talent ved NTNU som skal omsetje tekstane frå antikken.

Latinsk skatt frå 1538: kommentar av Erasmus frå Rotterdam til ein komedie av Terents. Ivrigte lesarar har notert i margen. Høyrrer til Gunnerus-biblioteket. (Foto: Ole Morten Melgård).

PROSJEKT:
å omsetje dei viktigaste tekstane frå
antikken til moderne norsk

FORSKARAR:
førsteamanuensis Thea Selliaas Thorsen
og studentar ved NTNU

METODE:
omsetjing, teste ut tekstkritiske forslag

UUNNGÅElege VERKTØY:
tekstkritiske utgåver og kommentarar

– Latinfaget var ikkje særleg populært blant 68-argenerasjonen, av til dels forståelege grunnar. I dag ser vi ei ny interesse for latinfaget, seier prosjekteiar Thea Selliaas Thorsen. (Foto: Ole Morten Melgård).

Stemninga er intens i Gunnerus-biblioteket i Trondheim. I den ærverdige Knudtzon-salen står Thea Selliaas Thorsen og to studentar bøygde over eldgamle klenodium frå 1500-talet, skrivne på latin. Oppglødde stavar dei seg gjennom dei latinske tekstane:

– Nei, sjå denne: Dette er komediar av Terents, med kommentar av Erasmus frå Rotterdam frå 1500-talet. Dette er jo samtidslitteratur!

Thorsen er førsteamanuensis i latin ved NTNU, og har fått internasjonal merksemd for forskinga si på den romerske poeten Ovid. Ho er også akademisk prosjektleiar for eit stort samarbeidsprosjekt mellom Institutt for historiske studier ved NTNU og Gyldendal forlag, der målet er å omsetje 150 bøker frå antikken til moderne norsk.

– Dette er ei eineståande satsing frå Gyldendal og NTNU. Målet er å omsetje dei viktigaste verka frå Homer til Augustin, i perioden 800 før Kristus til 400 etter Kristus. Rolla til NTNU i prosjektet er blant anna å utdanne omsetjarrektrutar, det vil seie bachelor- og masterstudentar som er spesielt gode i latin eller gresk, seier Thorsen.

Planen er å gje ut bokserien «Kanon» i løpet av dei neste 20–30 åra.

Storsatsing frå Gyldendal

Thorsen fortel at det aldri tidlegare har vore ei så omfattande satsing på å få denne litteraturen på norsk.

– Det har sjølvstøtt vore gjort forsøk på dekke opp dei enorme hola som norsk kultur har på dette feltet. Blant anna har Torleif Dahls kulturbibliotek lagt til rette for omsetjing av klassisk litteratur, men dette har ikkje vore avgrensa til tekstar frå antikken. Dei bøkene er utgjevne på riksmål, men i Kanon-serien bruker vi moderne norsk, og vi har fleire titlar på blokka som skal kome på nynorsk.

Ho fortel at mange andre land har omsett litteraturen frå antikken for hundrevis av år sidan.

– Når eg seier til forskarar frå andre land at eg er den første som har omsett kjærleikselegiane til Ovid til norsk, så vil dei ikkje tru meg!

Så når Gyldendal satsar på dette, er det kanskje på tide:

– Tekstane frå antikken er heilt fundamentale for den vestlege kulturen, og vi snyder oss sjølve for vår eigen rikdom om vi ikkje får dei på norsk. Tekstane har svært høg kvalitet, også dei som handlar om politikk og samfunnsliv.

Det er Gyldendal forlag som finansierer prosjektet, og som honorerer konsulentverksemda.

– Ved NTNU opplever vi eit kjempestort «trykk» på prosjektet, og stadig nye omsetjartalent vert klekte ut blant studentane. Dei må også oppdatere seg vitskapleg, for bøkene blir utstyrte med fotnotar og internasjonalt forskingsbaserte innleiingar. Nokre studentar jobbar med omsetjingsarbeid ved sida av studiane, og får betalt som forfattarar. Ein student jobbar med prosjektet som del av masteravhandlinga.

– Kven er målgruppa?

– Bøkene er for alle, både forskarar og andre interesserte lesarar. Gyldendal har ein særleg ambisjon om å nå lesarar i den vidaregåande skulen.

Oppdagar nye ting

Thorsen meiner det nettopp er gjennom omsetjing til eige språk at ein oppdagar nye tolkingar.

– Det spesielle med å lære gresk og latin er at ein heile tida må bruke morsmålet sitt for å forklare teksten. Dette er ei omsetjarutdanning,

der ein blir meir bevisst på sitt eige språk.

– Stephen Harrison, som er professor i latin ved universitetet i Oxford, har sagt at omsetjing er ein måte å teste ulike tekstkritiske forslag på. Ein må gjette seg til kva som står eller kan ha stått i teksten tidlegare. Forskarar som jobbar med antikke tekstar, bruker som regel originaltekstar på gresk eller latin. Men ved omsetjing må ein ta kvar einaste bokstav, ord for ord, og då oppdagar ein ting ein elles ikkje hadde sett. Difor har sjølve omsetjingsarbeidet eit stort vitskapleg potensial. Om desse studentane seinare vel ein forskarbane, vil dei også ha utvikla ein forskingsmetode.

– Kva kjelder bruker de?

– Det er viktig å få tak i dei beste tekstkritiske utgåvene av eksisterande manuskript, som er gjevne ut av anerkjente forlag. Ein bør unngå å bruke utgåver som er omsette til andre skandinaviske språk. Då sluttar fantasien å verke. Og utgåvene må ha ein eller fleire kommentarar. Heilt sidan antikken er det skrive kommentarar til desse tekstane, og det er ikkje nødvendigvis den siste kommentaren som er den beste.

Ho fortel at både omsetjingar og kommentarar har vore sterkt prega av tida tekstane blir tolka i.

– Kommentrar frå 1700-talet kan vere svært progressive og vitskaplege. Men hundre år etterpå er moralen strengare og alt blir meir problematisk.

Ho viser blant anna til eit dikt i det såkalla Sapfo-brevet i Heroides, der den greske lyrikaren Sapfo drøymmer om å utføre tungekyss med ein ung, pen mann.

– Tekstane frå antikken er heilt fundamentale for den vestlege kulturen.

Thea Selliaas Thorsen (t.h.) skal utdanne omsetjarrektrutar. Masterstudent Peter Astrup Sundt (t.v.) har alt omsett *Ars Poetica* frå latin, og Rune Blakstad vil i gang med eit teaterstykk.

– Det er faktisk ein tysk filolog på 1800-talet med namnet Bodenstein, som spør kva tunga har med kysset å gjere: «Hat die Zunge mitt dem Kuss etwas zu tun?» Stakkar, han hadde vel berre opplevd anstendige kyss på kinnet, han då.

– Som trøndarar på sydenferie

I Gunnerus-biblioteket står Peter Astrup Sundt, djupt oppslukt over ei bok av den romerske dikteren Horats. Sundt er mastergradstudent ved NTNU og ein av omsetjarrektruttane i prosjektet.

– På mange måtar blir ein overraska over kor moderne desse tekstane er. Det er noko tidlaust over dei, seier Sundt.

Han har følgd mastergradundervisninga ved Kings College i London, som NTNU har ein samarbeidsavtale med. Der studerte han spesielt tekstane i *Ars Poetica* av Horats, som er ei handbok i diktarkunst. No har Sundt omsett boka frå latin til norsk, ved sida av studiane.

– *Ars Poetica* er forma som eit dikt. Gjendiktninga på versemål har aldri tidlegare vore gjort på norsk, seier han.

Rune Blakstad, som er bachelorstudent i latin, har begynt å tenke på å omsetje eit teaterstykk. Han er svært fascinert av den antikke litteraturen.

– Når ein les dei moralske epistlane til Seneca, der forfattaren strever med å finne ro i badehuset blant støyande borgarar, kjennest det veldig nært vår eiga tid. Skildringa av korleis lokalbefolkninga oppfører seg, minner meg om trøndarar på sydenferie.

Latin i framgang

Thorsen fortel at det er ein stor renessanse for

latin i Trondheim.

– I fjor hadde NTNU dei beste søkartala i Noreg til klassiske fag. Latin er eit fag i framgang, også nasjonalt.

– *Kvifor fenger det dei unge?*

– Populærkulturen i dag er stappfull av referansar til antikken, både innanfor film, spel og fantasy-sjangeren. Antikken er rett og slett blitt ganske kul. Dessutan har dei litterære tekstane ein ekstremt høg autoritet, som skildrar spennande sfærar. Det er ein positiv aura som omgjev faget.

Latinfaget i vidaregåande skule låg lenge aude, men i fjor bestemte regjeringa at latin og gresk skal gje tilleggspoeng ved opptak til høgare utdanning, på lik linje med andre framspråk.

– Dette har vore med på å auke interessa for latin over heile landet. I 2013 var det fire elevar ved Trondheim katedralskole som tok latin, men i dag er talet auka til 22, seier Thorsen.

«Rappete» rytme

I Kanon-serien vil det bli eit stort spenn av tekstsjangrar: som greske og romerske komediar, prosa, epos, lyrikk og retorikk. Dei to første bøkene i serien er omsett av Aslak Rostad ved NTNU, som har doktorgrad i gresk.

– Han har omsett tekstane til Lukian, som like gjerne kan kallast retorikk og politisk diskurs som litteratur. Lukian er ein prosaforfattar, men Rostad har også omsett dikteren Hesiod, og her er rytmen nesten litt «rappete». Målet vårt er å etterlikne det originale versemålet i dei norske omsetjingane.

Sjølv har Thorsen jobba med gjendiktingar av Ovid sidan 2001, og ho har omsett fem av verka hans til norsk. Nyleg publiserte ho også ein monografi om Ovid på Cambridge University Press.

– Når ein omset ein tekst til sitt eige morsmål, kan ein ikkje hoppe over noko. Eg kunne ikkje gjort denne forskinga om eg ikkje også hadde omsett Ovid til norsk. Då hadde eg ikkje sett det eg ser! ■

Bokserien Kanon

Bøker som er gjevne ut i 2014:

- Hesiod: *Theogonien. Arbeid og dager. Skjoldet*. Gjendikta frå gresk av Aslak Rostad
- Lukian fra Samosata: *En hyllest til flua og andre personportretter*. Omsett frå gresk av Aslak Rostad

Planlagde bøker i 2015:

- Menander: *Grinebiteren*. Omsett frå gresk av Ulvhild Anastasia Namtvedt Fauskanger
- Vergil: *Bukolika – Gjetarsongar*. Omsett frå latin av Matti Wiik
- Horats: *Ars Poetica – Brevet om diktarkunsten*. Omsett frå latin av Peter Astrup Sundt
- Polyb: *Romas vei til verdensherredømme*. Omsett frå gresk av Bente Lassen

I en gammel kraftstasjon

Alle vinduene er blåst ut, og rommene har snødd ned. Zoolog Eivind Østbye står på en kasse rett innenfor inngangsdøren. Det er april 1965, på Finse.

Garpen/Garpebu var Universitetet i Oslos første zoologiske feltstasjon på Finse. Tidligere var dette NSBs kraftstasjon for Finse, men fra 1965 leide NSB den ut til UiO for fem kroner året.

Mange år før bildet ble tatt, ble generatoren sprengt for å selges som skrapmetall, og det var da alle vinduene blåste ut. Dette bildet ble tatt på den første turen Østbye og kollega Arne Semb-Johansson hadde opp dit etter overtakelsen. De satte glass i vinduene og skuffet snøen ned i hullet etter generatoren. Forskningen kunne ta til allerede i mai, og fra høsten startet undervisningen opp.

Eivind Østbye blir karakterisert som en bauta i norsk zoologi. Han døde høsten 2014, 79 år gammel.

Kilde: Museum for universitets- og vitenskapshistorie (MUV), UiO

Fotograf: Arne Semb-Johansen (MUV_26438).

20 nøtter

OST

- a) Kva for tradisjonsrik engelsk ost kjem i både ein blå og ein kvit variant, og har fått såkalla beskytta opphavsnemning frå EU?
- b) Kva for enzymrikt stoff som kan bli framstilt frå ein av magane hos kalvar, blir brukt for å lage ost (saman med mjølk og ein bakteriekultur)?

- c) Kva for halvfast, kittmoden norsk ost vart utvikla i 1960-åra?
- d) I kva for land blir Gruyère-osten produsert?
- e) Kva for fransk gastronom (som dessutan har fått ein ost kalla opp etter seg) uttalte at «ein dessert utan ost er som ei vakker kvinne med berre eitt auge»?

NEI, TAKK

- a) Kva slags heider frå den franske staten var det stjerneøkonom Thomas Piketty nyleg takka nei til?
- b) Og kva heitte den franske forfattaren som sa nei til Nobelprisen i litteratur i 1964?
- c) I 1958 gjekk prisen til ein sovjetisk forfattar, som under press frå regimet også valde å seie han frå seg. Kva var namnet hans?
- d) Kva år sa Noreg nei til medlemskap i EU for andre gong?
- e) Kva heitte det britiske plateselskapet som i 1960-åra takka nei til The Beatles til fordel for Brian Poole and The Tremeloes?

2014

- a) Ei av Hollywoods store stjerner døydde 12. august. **Kva heitte ho?**
- b) Kva for europeisk monark abdiserte i juni?
- c) Kva land innførte som det første i verda, aktiv dødshjelp også for barn, og vedtok dessutan å innvilge dødshjelp til ein dømd seksualforbrytar?

- d) Kvifor var det i november mange oppslag om romsonden Philae?
- e) Kva vart resultatet i semifinalen mellom Brasil og Tyskland i fotball-VM?

NORSKE TIDSSKRIFT

- a) Kven var redaktør for Samtiden frå 2006 til 2014?

- b) Kva for tidsskrift deler kontorlokale med tankesmia Civita?
- c) Kva for tidsskrift var Rune Slagstad med på å grunnlegge i 1984, og var sidan redaktør for i 25 år?
- d) Kva for litterært tidsskrift har hatt blant andre Johan Borgen, Brikt Jensen, Jan Erik Vold og Jan Kjerstad som redaktør?
- e) Kva for publikasjon beskriv seg sjølv som «månedssavis for homser, lesber og biseksuelle»?

SVAR:

OST
a) Stilton
b) Løype
c) Riddarost
d) Sveits
e) Brillat-Savarin

NEI, TAKK
a) Afreslegionen
b) Jean-Paul Sartre
c) Boris Pasternak
d) I 1994
e) Decca Records

2014
a) Lauren Bacall
b) Kong Juan Carlos av Spania
c) Belgia
d) Fordi Philae – som første fartøy nokon gong – klarde å lande på ein komet
e) I-7

NORSKE TIDSSKRIFT
a) Cathrine Sandnes
b) Minerva
c) Nytt Norsk Tidsskrift
d) Winduet
e) Blikk

Sitert:

JE SUIS TISSETRENGT

«Vi tror mindre på den frie viljen når vi må tisse.»

Men om Gud ser deg på do, skriver Forskning.no intet om.

«Den som tror på en Gud, må også ha tillit til at Gud klarer seg selv.»

VGs Hanne Skartveit forsøker seg på et svar. Gud er kanskje ikke så interessert?

«Derfor er det som kjøttet vil, fiendskap mot Gud, for det bøyer seg ikke under Guds lov og kan heller ikke gjøre det.»

Vi går rett til kilden, Bibelen. Paulus (rom. 8.7) er temmelig tydelig: Du gjør fiendskap på do, men Gud kan ikke gjøre en dritt.

BJØRN HALLVARD SAMSET

Medlem nummer 40059982

STILLING: forsker ved CICERO Senter for klimaforskning

UTDANNING: doktorgrad i fysikk fra Universitetet i Oslo

KARRIEREMÅL: å bidra faglig i fronten av klimafeltet, og å ta ny kunnskap derfra med inn i norsk samfunnsdebatt

– Optimisme må til

– Hva jobber du med akkurat nå?
– Jeg prøver å forstå alle de måtene utslipp av sot påvirker klimaet på. Selv om sot betyr mindre for klimaet enn CO₂ og metan, er det i dag mye mer faglig utfordrende.

– Hvor tenker du best?
– På løpetur. Da går hjernen etter hvert i frikobling, og det hender ofte at ting jeg har jobbet lenge med, plutselig faller på plass.

– Hva er den viktigste fagboken i ditt akademiske liv?
– *Gödel, Escher, Bach* av Douglas Hofstadter. Det er en populærvitenskapelig bok om intelligens, men også mye mer. Den fungerer som en lærebok i en veldig nyttig måte å tenke på – en kritisk, men konstruktiv, metode.

– Hva skal til for å bli en god klimaforsker?
– Klimaforskning er veldig tverrfaglig. Du trenger først en god grunnutdannelse innen ett av fagene.

Deretter trenger du en nysgjerrighet på og respekt for de andre fagfeltene, slik at du klarer å jobbe tverrfaglig. Og så trenger du optimisme.

– Hva er tabu i ditt fag?
– Å blande fag og politikk er, om ikke tabu, så i det minste litt uglesett. Klimaforskning skal gi kunnskap og råd til beslutningstakere, helst så uavhengig av politisk ståsted som mulig.

– Hva karakteriserer kontorplansen din?
– Bunker med artikler fulle av notater, en pc med Linux og en kopp kaffe. Har jeg det, kan jeg jobbe hvor som helst.

– Ved hvilken institusjon i verden skulle du gjerne tilbringe et arbeidsår?
– National Center for Atmospheric Research (NCAR) i Boulder, Colorado.

– Dersom du måtte velge deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Hvordan vi bedre kan nå frem til folk med ny kunnskap. Fagfeltet «Public understanding of science» kunne være veldig interessant.

– Hvilke tiltak ville du gjennomført om du var kunnskapsminister?

– Jeg ville øremerket større basisfinansiering for grunnforskning og jobbet for gode løsninger for forskere tidlig i karrieren. Jeg ville også jobbet for økt forståelse av at forskning er viktig for norske bedrifter.

– Hva vil du lese mer om i For-skerforum?

– Hva andre forskere rundt i Norge jobber med, og hvordan de gjør det. Vi kan lære mye av å se hverandres metoder, ikke bare resultatene.

♦ AV SILJE PILEBERG

PhD Comics

THE AUTHOR LIST: GIVING CREDIT WHERE CREDIT IS DUE

The first author
Senior grad student on the project. Made the figures.

The third author
First year student who actually did the experiments, performed the analysis and wrote the whole paper. Thinks being third author is "fair".

The second-to-last author
Ambitious assistant professor or post-doc who instigated the paper.

Michaels, C., Lee, E. F., Sap, P. S., Nichols, S. T., Oliveira, L., Smith, B. S.

The second author
Grad student in the lab that has nothing to do with this project, but was included because he/she hung around the group meetings (usually for the food).

The middle authors
Author names nobody really reads. Reserved for undergrads and technical staff.

The last author
The head honcho. Hasn't even read the paper but, hey, he got the funding, and his famous name will get the paper accepted.

JORGE CHAM © 2005

www.phdcomics.com

Eksistensialistisk statistikk

Terningen har for låge tal.

Dersom historia om norsk sakprosa ved tusenårsskiftet nokon gong vert skriven, vil truleg Espen Søybe få ein sentral plass, både som forfattar og kritiker. Forfattarskapen er mangslungen og utprøvande både tematisk og litterært, med biografien som sjan- gertyngdepunkt (som boka om Arthur Omre i 1992, *Kathe – alltid vært i Norge*, til den omdiskuterte boka om Johan Scharffenberg i 2010 – for å velje nokre).

Dette er bøker som er skrivne for å tåle gnaginga av tidas jeksjar, dei er forma av den litterære og tematiske eksistensialismen som er råstoffet i stor litteratur og set standardar for dei som vil prøve seg på det same emnet.

Også kritikaren Søybe stiller skarpe litterære krav, men er oftare ujamn og tidbunden, ikkje berre av avisene og tidskrifta sine dødlinjer med tilhøyrande hastverkskonsesjonar til gjennomlesing, ettertanke og presisjon, men også av klare ideologiske og polemiske notidsintervensjonspretensjonar. Om kvalitetskrav, tidspress og polemiske tilslag er ei uklar blanding, er konklusjonane hans alltid klare nok. Så ligg då også bidrag attende som slakteavfall i krokane etter Søybe partering. Her har eg direkte personleg kjennskap frå sist haust, då Søybe plasserte eit av mine bidrag saman med andre unemnelege i ein antologi, men rubrisert som følgjer: «Her virker det som om ren og skjær mccartyisme skal gjeres til en aktverdig universitetsdisiplin. Flere av artiklene tenderer mot personforfølgelse på grunn av meningsytringer.»

Kva skal så eg seie om Søybe si siste bok? Med denne boka har Tabellkontorets funksjonær, denne tilbaketrekte personen som under denne og andre nemningar (rådgjevar, seniorrådgjevar, vitskapleg assistent, forskar III) i ulike organisasjonar (byrået, forskingsinstituttet) spela ei nøkkelrolle i å kontrollere statistikkens grunnlag, fått si forteljarstemme i ei breiare offentlegheit. Han som er oppteken av om data er pålitelege, som omhyggeleg kontrollerer registrerings- og kodingsfeil, og som med uro registrerer tomme celler, men med enda større uro registrerer at nokon med urette fyller dei med tal, slik nokon i 1994 fylte den historiske statistikkens tomme celle med inngåtte ekteskap i 1942, eit tal som lenge hadde vore ukjent, med eit tal basert på snittet av inngåtte ekteskap i 1941 og 1943.

Den tabellen det her er tale om, *Folkemengdens bevegelse 1735–2014*, første gongen publisert i 1914,

med oversikt over talet på innbyggjarar, fødde og døydde, og etter kvart også med tal på ekteskap og innvandring. Det er få variablar samanlikna med dagens registerdata, men med ein tidsserie som strekkjer seg over nesten 300 år, er det sanneleg nok å uroe seg over for funksjonæren som kjenner til

endringar i registreringsansvar og andre urovekkande feilkjelder gjennom tidene.

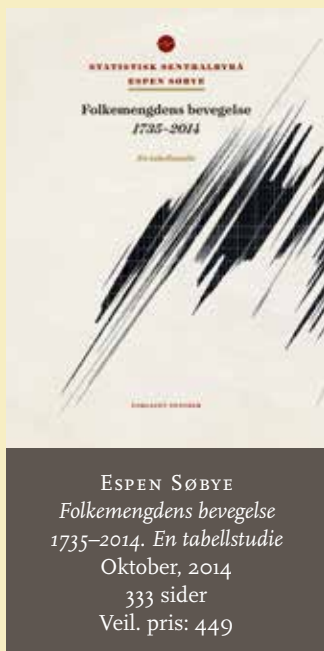
Med skildringa av den gradvise vitskapleggjeringa av denne statistikken metodisk og teoretisk, når boka meir professorale høgder og introduserer dei problemstillingane statistikken har gjeve opphav til, og den fagleg-politiske innverknadskrafta hans. Endringar i fødsels- og dødsrater er opphav til faglege diskusjonar, og til den største uro, som prognosar i 1930-åra om at dersom den låge fødselsrata vart varig, ville den høge delen eldre personar i forhold til delen personar i arbeidsfør alder i 1970 føre til at samfunnet braut saman. Blant tiltaka som statistikarar i arbeidarrørsla fremja allereie då, finn vi hovudelementa i ordningar som seinare skulle underbygge den sterke voksteren i kvinneleg

sysselsetjing. Så tek då også boka oss vidare forbi 1967, dette historiske vendepunktet då innvandringa til Noreg vart større enn utvandringa.

Boka er eit funn for statistikk-nerdar som her kan humre attkjennande, for allment historisk og politisk interesserte og for dei som har fagleg interesse i vitskapshistorie og vitskapssosiologi. Dei kan alle glede seg over illustrasjonar som ikkje berre byggjer opp under teksten, men har sjølvstendig kunstnarleg og historisk verdi. Og litterært interesserte kan sitje og undre seg over, og prøve å undersøkje korleis Søybe gjennom eit språk som søker presisjon og nærleik til objektet (tabelloppsettet, innsamlinga og registreringa av data) og sakleg framstillinga av tabellgjensstandsobjekta (ytterpunkt i livet, fødde og døde, og utvalde livsval (ekteskap og mobilitet)) klarer å skape eit litterært rom mellom tabell og eksistens. I kapitlet om dei som er i randsona av det statistiske og politiske fellesskapet, omstreifarar og fantar og samar og slikt, er det eksistensielle eksplisitt. Men også andre stader blir det skapt eit litterært rom mellom folkemengda sine rørsler og røynsler.

Terningkast? Eg ser ingen grunn til å kaste terningen. Han har for låge tal.

AV ODDGEIR OSLAND

Sans for fag

Grundig og erfaringsmettet bok om bruk av sanser i undervisning av naturfag og kunsthøgskolen.

Tone Pernille Østern og Alex Strømme (red.)
Sanselig didaktisk design; SPACE ME
Fagbokforlaget, 2014
214 sider
Veil. pris: 365

Hva har dansekunst og biologi til felles? I min verden: fint lite! Jeg har verken studert biologi eller dans, så for meg handler biologi om planter og dyr, mikroskop og naturvitenskap. Dansekunsten assosierer jeg derimot til mennesket, til den høye kunsten, til avanserte begreper og innøvde bevegelser.

Dansekunstner og pedagog Tone Pernille Østern og biolog og pedagog Alex Strømme ser det heldigvis annerledes. De fant et felles omdreiningspunkt i sanselige, estetiske erfaringer, «... opplevelser der vi har undersøkt, lært og skapt vår personlige kunnskap», skriver de. De to lærerutdannerne tok denne erkjennelsen vidare, og stilte spørsmålet om man kan dra nytte av dette i undervisningen i naturfag og kunsthøgskolen. Slik oppsto FoU-prosjektet SPACE ME, gjennomført i regi av lærerutdanningen ved NTNU, i samarbeid med to ungdomsskoler. Prosjektet er et sammensatt pedagogisk opplegg med mennesket i universet som tema.

Her formidles kunnskap gjennom former som teater, miming, eksperimentelle forelesninger eller improvisert fortellerteater.

De kaller formidlingsformene *multimodale*, i opposisjon til den tradisjonelle «mono-modale» formidlingsformen, «der skriftspråket og stillesittende aktiviteter har fått en sterk dominans».

Erfaringene fra prosjektet danner grunnlag for begrepet *sanselig didaktisk design*. Hvordan formidles erfaringene som leder fram til denne begrepsdannelsen?

Antologien starter med en relativt detaljert introduksjon, der også sentrale begreper og relevante problemstillinger presenteres. I de neste sju kapitlene evaluerer og analyserer de fem involverte forskerne i prosjektet ulike deler av empirien fra SPACE ME. Alex Strømme studerer oppbyggingen av en forelesning han holdt for ungdomsskoleelever, gjennom en analyse som tar i bruk analyseverktøy fra den klassiske retorikken.

Anna-Lena Østern presenterer det teoretiske rammeverket for prosjektet, og sammen med Ran Peleg undersøker hun læringspotensialet for elever som kroppslig fikk erfare gravitasjon som fenomen. Et siste eksempel er Tone Pernille Østerns tekstanalyser av anmeldelser skrevet av ungdomsskoleelever som var publikummere på teaterstykket som inngikk i prosjektet.

Bredden i fagartiklene speiler bredden i prosjektet SPACE ME gjennom et vidt tilfang av metodiske tilnærminger og teori.

De empiriske studiene ligger nær praksis, og er konkrete og inspirerende både for lærere i skolen og forelesere i høyere utdanningsløp, mens de teoretiske kapitlene nok er mest interessante for pedagoger og teoretisk interesserte.

Etter min mening fremstår dette som en svært vellykket antologi. Prosjektets basis i innovativ og nyskapende utviklingsforskning gjør leseropplevelsen utfordrende og lærerik. Dessuten er det lett å følge bokens ambisjoner om å utvikle ny kunnskap og danne nye begreper, som kan vise verdien av en estetisk tilnærming til all læring. Biologi og dansekunst vil kanskje aldri bli det samme, men det de har til felles, er verdifullt og verdt å jobbe videre med.

AV RAGNHILD FJELLRO

Sabla lange linjer

Lettlest og entusiastisk «bakomfortelling» om norsk natur

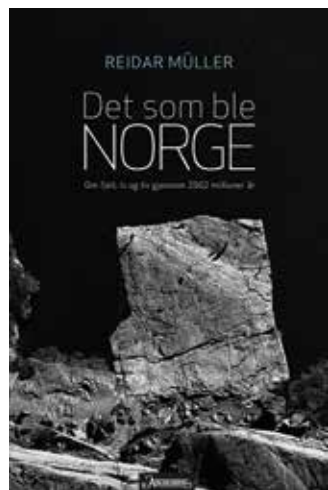
Reidar Müller

Det som ble Norge. Om fjell, is og liv gjennom 2902 millioner år

Aschehoug, 2014

304 sider

Veil. pris: 349

Norges historie og begrepet «lange linjer» får et noe annet innhold enn vanlig når det er en geolog som står for fortellingen. Da kan det godt være snakk om hendelser som inntraff for noen hundre millioner år siden, som ennå har sine ringvirkninger, fordi de var avgjørende for hvordan landet vårt ble seende ut. Hadde det for eksempel ikke vært for vulkansk dramatik for nesten 300 millioner år siden, hadde Oslo-området i dag kanskje bestått av fjell på 10 000 meter.

Geologen heter Reidar Müller, og han tar oss med til steder hvor vi kanskje har vært, og til tider vi antageligvis aldri har vært hen sunkne i. Han tar oss med på en dannelsesreise; vi skal lære om landet vårt, om den naturen vi nyter og skryter av, men som de færreste kan forklare hvorfor har oppstått. Da er det mange spesiallemner vi skal innom, som ulike naturtyper, de første tegn til liv, forskjellige tidsperioder og dermed selvsagt store tidsspenn. Forskermat til en hel skokk altså, og dette er med andre ord en svært ambisiøs bok. Slik er fallhøyden etablert. For hvordan skal han klare dette på en overbevisende måte?

AV AASNE JORDHEIM

Müller har to ting i bakhånd. Journalistisk bakgrunn er det ene. Slik vet han å forme og formulere sitt stoff. Det andre er evnen til å alliere seg med de beste på laget og å få lov til å henge seg på når de skal ut på tur (eller han inviterer dem med). Det er ikke få profesorer han oppsøker, og hvert besøk (eller tur sammen) er et sentralt element også i boks dramaturgi. Forfatteren etablerer et eller annet spenningskapende for hvert nytt felt han går inn i. Det er så billige grep, de aller billigste du kan finne. Hm, han fant en stokk i myra oppe ved hytta en gang, hm, hvor ulidelig spennende gammel kan ikke den være, mon tro? Eller, de har nesten ikke tid, men rekker de å få sett på og tatt på Norges eldste stein? Og hva med knokkelen forfatteren finner, kan den faktisk være fra en dinosaur? I så fall Norges første. Spenningen fortettes ved hjelp av en veksling mellom nåtid, der funn, reiser og møter finner sted, og gjennom formidling av fagkunnskap. Det veksles mellom pludring om hva professoren har på seg og hvordan været er, og artige anekdoter og en faghistorie full av spekulasjoner. Og selvsagt er det oppdatert fagkunnskap, ispedd fagdiskusjoner. Hvis du vil være med på oppdagelsesferden, må du også ta imot lærdommen. Og ja da, jeg er med; jeg kommer til og med med et par utrop underveis: en lavastrøm i Oslo som var 100 meter tykk? Og mye, mye senere, er iskjold samme sted på over 2000 meter i tykkelse? Og det som absolutt ikke er til å tro (og er det det?), at av alle de millioner dyre- og plantearter som har eksistert, så har kanskje 99,9 prosent dødd ut? Hvorfor det bare er stusslige 30 ulike trær i de norske skoger i kontrast til Amazonas' 16 000, er lettere å forstå. Norge var for ikke så altfor lenge siden et blankskurt land.

De billige grepene virker, og i tillegg blir jeg smittet av entusiasmen som boka er spekket med – til et visst punkt. Overfor Reidar Müllers begeistrede spørsmål «Hvorfor ligger den dalen eller det fjellet akkurat der?» må jeg melde pass. Alt det medrivende til tross, jeg klarer ikke helt å bry meg. Men jeg vet i hvert fall at spørsmålet kan stilles.

NYE BØKER AV FORSKERE

Hans-Jakob Ågotnes (red.)

Når industrisamfunnet blir verdensarv

Scandinavian Academic Press, 2014

274 sider

Veil. pris: 399

Hva skjer når nær fortid blir historie? Odda står sentralt i denne bokens spørsmål om hvilke prosesser som settes i gang når globale kulturarvsspørsmål stilles i lokal kontekst, og når et samfunn må ta stilling til om nylig nedlagt industri og minner om levd liv skal fjernes eller gjøres om til fortidsmonumenter. Forfatterne er arkeologer og kulturvitere ansatt ved Universitetet i Bergen.

Knut Dørum (red.)

Politikk, profesjon og vekkelse. Kvinner i Norge på 1800- og 1900-tallet

Fagbokforlaget, 2014

204 sider

Veil. pris: 359

Denne antologien, som består av ni artikler av åtte forfattere, diskuterer hvordan kvinner på 1800- og 1900-tallet etter hvert fikk adgang til ulike offentligheter – politiske, religiøse, økonomiske og sosiale. De nye offentlige rommene var for eksempel foreninger, aviser, politiske partier, forretninger, fabrikker og sykehus. Knut Dørum er professor i historie ved Universitetet i Agder.

Siri Granum Carson, Norunn

Kosberg, Tom Skauge

og Thomas Laudal:

Etikk for beslutningstakere

Cappelen Damm akademisk, 2015

450 sider

Veil. pris: 599

Hvilket ansvar har bedrifter og andre organisasjoner overfor resten av samfunnet? Er det nok at virksomheten overholder lover og regler og sørger for egen lønnsomhet, eller kreves noe mer? Teorier om etikk og samfunnsansvar kombineres i denne boken med organisasjonsteoriens innsikter i beslutningstaking og hvordan institusjoner fungerer. Forfatterne er forskere innen etikk og ledelse.

Ja til sterkere laugstenking

Forskerforbundet er tvunget til å løse problematikken rundt den store forskjellen i avlønning mellom lektor i skoleverket og lektor i UH-sektoren, skriver Knut Ole Lysø.

Etter flere år med god medlemsrekruttering opplever Forskerforbundet nå en utflating i netto tilvekst av medlemmer. Forbundets hovedoppgave er å sikre medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår. Medlemsutviklingen tilsier at forbundet bør sikte seg mot ytterligere fasiliteter for å øke medlemstallet i framtiden. Det kan være lurt å bygge på hva som knytter arbeidstakere med vår bakgrunn sammen i interessefellesskap: en slags laugstenkning.

Som mangeårig tillitsvalgt i Forskerforbundet har jeg erfaring med at forbundet ivaretar medlemmenes arbeidsvilkår på en god måte. Eksempel på dette er innsatsen som legges ned for å ivareta de ansattes immaterielle rettigheter. Mindre kjent for medlemmer flest er den lave terskelen en har mellom hovedtillitsvalgte og sekretariatet når en skal søke råd om saker hvor enkeltmedlemmer har noe uoppgjort med sin arbeidsgiver. Jeg er kjent med at det er langt vanskeligere for medlemmer i visse andre organisasjoner å nå fram med sin sak. Forskerforbundet utgjør her en forskjell, for å låne litt fra statsministerens nyttårstale. Det er heldigvis relativt få medlemmer som har behov for slik hjelp, slik at denne siden av Forskerforbundets virksomhet kommer ikke så godt fram for medlemsmassen, men herved er det sagt.

Mer kjent er Forskerforbundets rolle når det gjelder arbeidet for medlemmenes lønnsvilkår. Med hovedtyngden av sin medlemsmasse i universitets- og høgskolesektoren (UH-sektoren) har Forskerforbundet et spesielt ansvar for å sikre lønnsutviklingen for disse. Selv om forbundet her gjør en stor innsats og fremmer fornuftige krav, må en kunne si at resultatene over år ikke er tilfredsstillende. Forskerforbundet er

svært opptatt av skjevheten mellom privat og offentlig sektor, men bør i første omgang søke å utlikne den uforklarlige og uheldige lønnsforskjellen som en finner mellom kommunal og statlig sektor når det gjelder undervisningsstillinger. Dette er en gordisk knute som kan løses f.eks. gjennom såkalte justeringsoppgjør. Forskerforbundet har her gjort en viss innsats.

«Sats på lærernes lærer», var et utspill fra Forskerforbundet, men dette satte ikke staten på glid som forhandlingsmotpart. «Fra vår side er utfordringen å få opp rammen for lønnsoppgjøret og ta igjen etterslepet fra privat sektor. Vi ønsker også å sette av en pott til justeringsforhandlinger, så vi kan heve hele stillingsgrupper», sa leder av Unios forhandlingsutvalg foran hovedoppgjøret i 2014. Som kjent ble det ikke noe justeringsoppgjør, heller ikke denne gangen. Viljen er der, men kraften mangler.

Nå er det nytt år, og nye sjanser til våren. Forskerforbundet prioriterer igjen et justeringsoppgjør i statssektoren. En lengre begrunnelse for dette kravet gis i et lønnspolitisk dokument. Her pekes det bl.a. på at begynnerlønnen for lærernes lærere er femti tusen kroner under begynnerlønnen for lektor i skoleverket, og at «rekrutteringsutsiktene innen forskning og høyere utdanning ikke er oppløftende. Det bør derfor være i arbeidsgivers interesse at de som gjennom forskningen skal stå for nyvinningene i samfunnet, og gjennom den høyere utdanningen skal sikre landet den arbeidskraften vi er avhengig av for å trygge framtiden vår, får et lønnsnivå som står i forhold til de verdien de skaper». Til tross for at oppgjøret i 2015 er et mellomoppgjør, er det å håpe at Forskerforbundets krav her blir innfridd. Det er på sin plass å be Statens personaldirektør om en begrunnelse i disse spalter for hvorfor dette i så fall ikke skjer.

AV KNUT OLE LYSØ
leder av Forskerforbundets forening for lærerutdanning (FFL) og hovedtillitsvalgt ved Høgskolen i Sør-Trøndelag

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
siri.lindstad@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.

Debattinnlegg honorerer ikke.

Nøkernt sett: med en steil motpart og utsikter til økonomiske nedgangstider kan en frykte for at Forskerforbundets målsettinger og krav for de nærmeste lønnsoppgjørene ikke blir innfridd. At forbundet ikke får gjennomslag for krav som oppfattes som rimelige, vil ikke styrke forbundets posisjon som en attraktiv medlemsforening framfor andre organisasjoner. Lektorproblematikken, den store forskjellen i avlønning mellom lektor i skoleverket og lektor i UH-sektoren, er Forskerforbundet tvunget til å løse.

I rekrutteringsøyemed har Forskerforbundet framforhandlet gode forsikringsordninger for medlemmene. Men også andre organisasjoner har slike ordninger, slik at dette er et tilbud forbundet må ha for å være en interessant forening for potensielle medlemmer.

Universitets- og høyskolesektoren utdanner mange yrkesgrupper. Foruten lærere og ingeniører utdannes sykepleiere, ergoterapeuter, sosionomer, fysioterapeuter, økonomer osv. Mange av underviserne i de ulike utdanningene har bakgrunn i de respektive profesjonene. Derfor ser en at undervisere i sykepleie gjerne er organisert i sykepleierforbundet, undervisere innen ergoterapiutdanningene i ergoterapeutforbundet osv. Mange av disse forbundene er små og har ikke noen sentral posisjon på de ulike institusjonene. Hvorfor søker ikke flere av disse medlemskap i Forskerforbundet når de ble tilsatt i UH-sektoren? Dette er en sen-

tral problemstilling for Forskerforbundet, som har denne sektoren som spesialfelt. Svaret er at profesjonstilhørigheten avgjør medlemskapet. Gjennom disse foreningene får en nær kontakt med profesjonen, foreningen tar opp aktuelle spørsmål og en blir faglig ivaretatt. Ved lærerutdanningsinstitusjonene f.eks. var de aller fleste i sin tid organisert i Norsk lærerhøgskolelag (NLHL). Organisasjonen ivaretok medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår, men i tillegg fylte den en betydningsfull fagpolitisk dimensjon. Når NLHL og liknende organisasjoner fusjonerte med Forskerforbundet, ble den fagpolitiske dimensjonen forsøkt ivaretatt gjennom fagpolitiske foreninger, f.eks. FFL. Dette fungerte lenge bra, men da medlemmene etter hvert oppfattet den ekstra kontingenten som en tilleggsavgift, flatet rekrutteringen ut, og medlemstallet gikk ned selv om antall ansatte i sektoren har økt. Enkelte andre fagpolitiske foreninger, f.eks. KEFF, opplever en vekst i medlemstallet. Det hevdes at medlemmer i KEFF er medlemmer i Forskerforbundet først og fremst på grunn av det fagpolitiske arbeidet KEFF driver. Dette må Forskerforbundet lære av.

Forskerforbundet driver en massiv medlemsrekruttering for tiden, og hvordan denne kan styrkes, er et sentralt spørsmål for forbundet. Jeg er av den oppfatning at økt rekruttering til Forskerforbundet ligger i en vektlegging av fagpolitisk arbeid innad i forbundet: styrke og pleie de eksisterende fagpolitiske foreningene,

som gjør Forskerforbundet til en sterkere konkurrent til for eksempel Utdanningsforbundet, FO og Nito i UH-sektoren, og søke interessefellesskap som gir grunnlag for å etablere nye foreninger. Eksempler på dette kan være økonomer, maritime fag og helsefag. Flere har også etterlyst et forum eller et interessefellesskap for ledere. Går en utenom UH-sektoren, vil det i lys av dette være et stort potensial for rekruttering innen sykehussektoren og den kommunale sektoren. Et viktig poeng er at medlemskap i et slikt interessefellesskap eller en slik forening ikke kommer som en tilleggsavgift. Driften av en slik forening vil ikke koste all verden. 20 kr i ekstra kontingent per måned per medlem i Forskerforbundet vil være nok til å drifte 20 foreninger i størrelsen halv stilling, en økning i kontingenten som koster mindre enn en avis i måneden! Medlemmer i Forskerforbundet betaler 434 kroner i kontingent i måneden. Din kollega i Utdanningsforbundet betaler trolig 668 kroner, altså 54 prosent mer! Så her er det gode marginer. Organiseringen og utøvelsen av fagpolitisk arbeid i Forskerforbundet må i neste omgang utredes. En del av denne utredningen vil måtte være å vurdere en styrking av den fagpolitiske avdelingen i sekretariatet.

En styrking og videreutvikling av fagpolitisk virksomhet i Forskerforbundet var for øvrig et forslag som ble lagt fram for hovedstyret på landsrådet i 2014.

«Mulighetene til økt rekruttering til Forskerforbundet ligger i en vektlegging av fagpolitisk arbeid innad i forbundet.»

Behandlingsforsikring **NYHET!**

**FORSKER
FORBUNDET**

– Ny forsikring fra Forskerforbundets forsikringskontor fra 1.1.2015.

440 000 nordmenn har i dag behandlingsforsikring. **Hvorfor?**

Norsk helsevesen er blant det beste i verden, men dekker ikke alltid behovet og ønsket om hurtig behandling.

Hva får du med behandlingsforsikring?

Etter at du har vært hos din fastlege og fått henvisning til videre undersøkelser/behandlinger, overtar

Tryg Behandlingsservice og gir deg raskt time til spesialist eller undersøkelser som f.eks røntgen, MR, CT, eller operasjon.

Tryg Behandlingsservice vil følge deg tett gjennom hele behandlingsløpet.

Forsikringen dekker bl.a.:

- Behandling eller operasjon på privat sykehus innen 14 virkedager
- Inntil 8 timer med fysikalsk behandling
- Psykolog og krisehjelp
- Gjenopptrening etter operasjon
- «Second opinion» undersøkelse og vurdering

Les mer om forsikringen på **[www. Forskerforbundet.no/forsikring](http://www.Forskerforbundet.no/forsikring)**

Bestill forsikringen nå på forsikring@forskerforbundet.no før 28.2. 2015, og du får forsikringen uten å levere helseerklæring.

Følg debattene på:
www.forskerforum.no

Kortere kø, bedre kapasitet

Statistisk sentralbyrå har fått kritikk for å øke prisene på mikrodata. Men nå har ventetiden på utlån blitt kortere, og prisene har gått ned, skriver Elisabeth Nørgaard.

PRISPOLITIKK: SSB gjennomførte for to år siden en nødvendig omlegging av tjenesten for utlån av mikrodata til forskning. Omleggingen begynner nå å få tydelige effekter: Oppdragskøene har gått ned, og effektivisering av tjenesten sammen med veiledning til forskerne har ført til at prisene var lavere i 2014 enn i 2013. Vi jobber videre med flere effektivitetstiltak for å få ned prisene.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har siden omleggingen for to år siden fått kritikk fra flere i forskningsmiljøet for prisendringen på saksbehandling av søknader og utlevering data fra SSB. Vi har forståelse for at en høyere kostnad er problematisk, men for SSB var omleggingen nødvendig. Systematisk og målrettet jobbing for å få ned køene og effektivisere mikrodatatjenesten gir nå resultater.

I 1990- og 2000-årene fikk SSB få søknader om utlån av mikrodata, og de fleste forespørslene var relativt enkle. De siste årene har vi hatt en markant økning i etterspørselen, og mange forespørslene er langt mer komplekse enn tidligere. Noe av bakgrunnen for dette tror vi skyldes at registrene stadig blir flere og bedre, og det åpner opp for

FOTO: STUDIO VEST AS

AV ELISABETH NØRGAARD, fagdirektør i Avdeling for personstatistikk, Statistisk sentralbyrå

«Når utlån av mikrodata i enkelte andre nordiske land er rimeligere enn i Norge, skyldes det blant annet at dette medfinansieres av andre aktører.»

nye forskningsmuligheter. Denne utviklingen er positiv. Men siden SSB på langt nær tok seg betalt for kostnadene ved å saksbehandle søknader og tilrettelegge dataene, trakk det ressurser fra annen virksomhet, og det ga for lav kapasitet til å takle etterspørselen. Vi måtte derfor ta grep for å håndtere den økte etterspørselen.

I oktober i fjor la vi ut såkalte bestillingslister på vår nye hjemmeside, som gjør det enklere for forskere å få oversikt over tilgjengelige variabler og bestille entydig og nøyaktig det de trenger. Flere bestillingslister vil bli lagt ut etter hvert som de blir ferdigstilt.

For å bistå forskere med å sende komplette og presise søknader, har vi utarbeidet en

søknadsveiledning (<http://www.ssb.no/omssb/tjenester-og-verktoy/data-til-forskning>). Med komplette og presise søknader bidrar oppdragsgivere selv til å holde prisen på utlån av mikrodata nede.

Med finansiering fra Norges forskningsråd samarbeider SSB med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste i RAIRD-prosjektet om å lage et grensesnitt der forskere selv kan hente ut anonymiserte data basert på avidentifiserte registerdata. Det betyr at flere kan forske, det får ned kostnadene, og det frigjør kapasitet hos SSB til dem som fortsatt vil ha behov for mer komplekse data. Dette prosjektet er planlagt ferdigstilt i 2017.

Når noen bestiller data av

SSB, er selve dataene gratis. Oppdragsgiveren må imidlertid betale for merkostnadene ved å gjennomføre oppdraget, det vil si alle kostnader knyttet til forarbeid, gjennomføring og etterarbeid. Dette prises til selvkost, men SSB finansierer fortsatt deler av tjenesten mens vi arbeider med å effektivisere den. Vi tjener ikke noe på denne virksomheten.

Køen av oppdrag var på tilnærmet 300 oppdrag i 2013, mens den ved utgangen av 2014 er på 75. I 2012, før vi omorganiserte tjenesten, leverte vi 183 oppdrag, mens vi i 2014 har levert 267. Høyeste pris for et mikrodatautlån i 2013 var 600 000 kroner, i fjor 336 000 kroner. Gjennomsnittsprisen var på 61 000 kroner i 2013 og 57 000 kroner i fjor.

Når utlån av mikrodata i enkelte andre nordiske land er rimeligere enn i Norge, skyldes det blant annet at dette medfinansieres av andre aktører. I Danmark finansieres en tredel av mikrodatatjenesten av Forskningsdepartementet. I tillegg har bevilgninger fra Forskningsdepartementet (110 millioner DKK over elleve år) systematisk styrket metadata for forskere og effektivisert tjenesten.

Indikator	2011	2012	2013	2014
Antall oppdrag levert	183	176	158	267
Utfakturert kr.	2,3 mill.	2,4 mill.	8 mill.	12,5 mill.
Gjennomsnittspris kr.	12 600	14 200	61 000	57 000
Høyeste pris kr.	153 000	300 000	600 000	336 000
Laveste pris kr.	750	1 500	1 500	1 700
Antall oppdrag under behandling («kø»)	n.a.	n.a.	> 250 på det meste	75
Veiledningstjeneste: Antall besvarte henvendelser/veiledning gitt rundt ufullstendige søknader/bestillinger	n.a.	n.a.	191	270

«Feminist»-forskning gir best uttelling!

Hva tidsskrifter heter, kan skape en faglig oppmerksomhet som igjen kan påvirke et fagområdes anerkjennelse i tellekantsystemet. Det skriver Erik Mønness.

TELLEKANTER: Departement og institusjonsledelse er veldig opptatt av publisering på nivå 2. Det gir prestisje til forsker og institusjon, og det har økonomiske utslag. Systemet med nivå 1 og 2 baseres på at tidsskriftet blir innmeldt og eventuelt foreslått til nivå 2. Deretter er det en faglig komité som vurderer saken, med ulike komiteer for ulike fagområder. Opprinnelig skulle det være slik at omkring 20 prosent av de beste tidsskriftene innen et fagområde skulle få nivå 2. Systemet innebærer bruk av skjønn, samt effekt av hvilke tidsskrifter som norske forskere interesserer seg for. Det kan oppstå avvik knyttet til ulik vurdering i ulike fagområder, og det kan være gunstig å være et lite fagområde med egen nivåvurdering. Inndelingen kan avvike fra en «objektiv kvalitetsvurdering», hva nå det måtte være.

Per desember 2014 er det 22 891 tellende tidsskrifter i det norske tellekantsystemet, hvorav 2093 er på nivå 2, altså ca. 10 prosent. Ser man på navnene på de enkelte tidsskriftene og hvilke ord disse består av, er det snakk om til sammen 12 716 unike ord, slike som «Journal», «the», men også «feminist», «Australian» osv. Det er da mulig å lage en tabell over antall tidsskrifter på nivå 1 og 2 som innehar et bestemt ord i navnet, samt å regne ut nivå-prosent knyttet til hvert enkelt unike ord.

Noen ord, slik som «of», opptrer ofte, men har liten interesse i denne sammenheng. Andre ord forekommer i svært få tidsskriftnavn, så nivå 2-prosenten har liten informasjonsverdi.

I det følgende skal vi holde oss til ord som forekommer i navnet på minst 20 tidsskrifter uavhengig av nivå. Da kommer «feminist» ut som vinner fordi ordet forekommer i navnet på 9 tidsskrifter (43 prosent) på nivå 2, blant totalt

AV ERIK MØNESS, professor i statistikk, Høgskolen i Hedmark

«Den andre løsningen er enklest. Høgskolen bør øyeblikkelig be alle ansatte om å kutte forbindelsen til andre institusjoner.»

21 tidsskrifter som inneholder ordet «feminist». Nummer to på listen er «Archaeology» med 18 tidsskrifter på nivå 2 av totalt 43 tidsskrifter. «Nursing» har 5 prosent tidsskrifter på nivå 2 av totalt 120. «Forest» har 0 av 48 (egentlig av 56 om en tar med alle versjoner av ordet.)

Det er 2777 tidsskrifter med et geografisk begrep i navnet. Av disse er det 292 som er på nivå 2, altså ca. 10 prosent. «British» og «American» er ordene med høyest nivå 2-prosent (over 20 prosent). «African» har 7 av 156 på nivå 2,

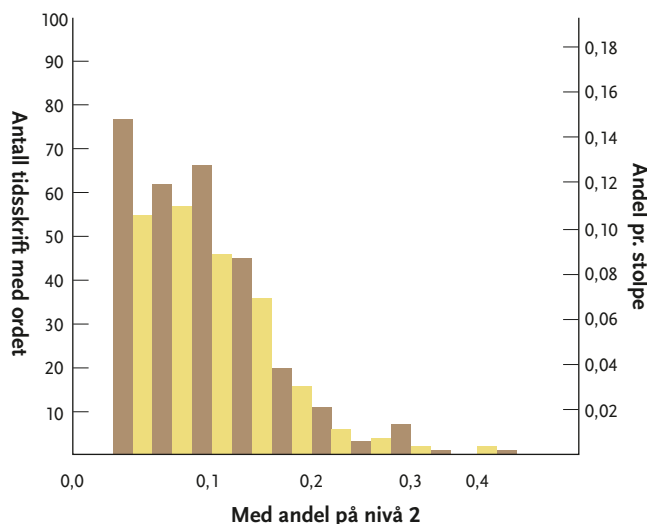
«Asian» har 6 av 103 på nivå 2, «Canadian» har 2 av 120, mens «Australian» har 0 av 104. Betyr det at Afrika- og Asia-publisert forskning har en høyere kvalitet enn Canada- og Australia-publisert forskning?

Ser vi på de 518 ordene som opptrer i minst 20 tidsskriftnavn, får vi figuren under. Nøytrale ord som «the» har omkring 10 prosent (av 1650) på nivå 2. «Probability» ligger på 28 prosent (av 25) på nivå 2. «Economic» ligger på 28 av 165 (17 prosent) på nivå 2. «Therapy» ligger på 5 av 102 tidsskrifter på nivå

2. Så er det 59 ord (for eksempel Automation (20), Construction(21), genomics (21), Indian (92), antall tidsskrifter i parentes) som representerer 2000 tidsskrifter der ingen er på nivå 2, da deriblant de 104 australske tidsskriftene. En grundigere analyse vil måtte klassifisere ordene i grupper, og egentlig kombinasjoner av ord. Det kan også være australske tidsskrifter på nivå 2 som ikke har «Australian» i tittelen.

Uten noe vondt sagt om de ordene med høyest uttelling, så kan likevel denne oversikten kunne tyde på at faglig oppmerksomhet kan påvirke et fagområdes anerkjennelse. Inndelingen i nivå 1 og nivå 2 burde kanskje overvåkes og vurderes på en mer overgripende måte enn innen hvert fagmiljø. Denne type analyse er et innspill i så måte.

Den komplette listen over tidsskrifter og deres nivå er velvilligst gitt meg fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

«Når gjenstandsforskinga nå på nytt har fått interesse og positiv merksemd, står handverkarane framleis tett ved sida av forskaren.»

Spilesaum og laftehogg

Irekka av støttefunksjonar for museumsforskaren har eg nå kommi fram til den siste eg vil løfte fram. Det er handverkaren. Kanskje er det ikkje så openbert korleis handverkar og forskar går i tospann, men når ein forskar på gjenstandar, er det ikkje vanskeleg å forstå.

Det har vori tett samarbeid mellom forskarar og handverkarar gjennom lang tid i museumsverda. Dei tidlege studia av reiskapsbruk og reiskapsproduksjon var ikkje distanserte studium der forskar og gjenstand var åleine. Nei, dei som laga og brukte reiskapen, var like ved sida av forskaren. Bygningsgranskaren var tett på tømraen som hogg laftet. Kanskje var handverkaren helst informant eller objekt for observasjon, men like fullt i nærleiken. For nokre tiår sidan vart gjenstandsforskarane færre, men dei som heldt fram, vendte interessa frå reiskapen og handverkaren og involverte seg sjølv på ein ny måte i forskingsprosessen. Den tause kunnskapen vart teken på alvor, og det var ikkje lenger nok å få brukaren til å vise eller skildre. Nå tok forskaren til å prøve sjølv. Prosjekta var omfattande – det vart bygd både båtar og feler.

Når gjenstandsforskinga nå på nytt har fått interesse og positiv merksemd, står handverkarane framleis tett ved sida av forskaren. I alle fall i forskarkvardagen min. I arbeidet mitt er det helst skreddarane eg stør meg på. Lenge hevda eg at det greidd seg å sjå, høyre, få det forklart og å stille spørsmål. Eg var teoretikar,

Av Bjørn Sverre Hol Haugen, konservator
NMF ved Anno museum

ikkje praktikar. Smått om senn forstod eg at eg fekk ein annan kunnskap om eg freista sjølv, med eiga hand. Nå er eg ein fuskar i faget.

Eg meiner det skjer noe nytt inne i forskaren når materialet vert forma mellom hendene og nåla får flytte saum og tanke framover. Det skjer noe anna enn det som skjedde gjennom blik-

ket, øyra, boka og forklaringa. Når eg studerer historiske plagg, er kroppane som ein gong bar plagga omkring seg, borte. Eg har ikkje tilgang til erfaringa deira. Skreddaren som sauma plagga, er heller ikkje der og kan fortelja meg korleis plagget vart til. Da er dagens skreddar til stor nytte for meg, og hjelper meg med å forstå forholdet mellom plagg og kropp.

I tolkingsprosessen får den visuelle sansen rangen i fyrste møtet mellom meg og ein gjenstand, eit draktplagg. Men kjensla av å ta i stoffet, løfte det og få ein idé om vekta, svinge det i lufta for å oppleve korleis det rører seg, og klemme det for å føle avtrykket det gjev mot handa mi – alle desse sanseerfaringane kjem like bak blikket. Men framleis er det berre eit ferdig produkt, ein heil gjenstand eg sansar. Da kjem skreddaren og trør hjelpande til.

For korleis vart plagget slik det vart? Kva ligg i mønsterkonstruksjonen, og kva byr saumen på. Jo da, ord og demonstrasjonar kan gje meg nokså god kunnskap. Men det er fyrst når eg sjølv fører nåla, at eg kjenner korleis ulike materialar verkar mot kvarandre. Kva strekker seg, og kva held att? Og kjenn, der var det faktisk ein del av kroppstilpassinga som ikkje skjedde verken i snitt eller snøring, men i materialforminga hos handverkaren. Eg har lært mye av handverkarar.

Der nål, hand, tøy og tanke møtest, kjem gjerne ekstra kreativitet til – og det er noe alle forskarar veit er naudsynt! Eg går stadig til handverkaren og får hjelp.

Gjesteskriventene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er **Bjørn Sverre Hol Haugen**,
Mona Nystad, John Peter Collett
og Heidi Jensberg.

Midlertidighet må tas på alvor

Regjeringen vil åpne for mer midlertidighet. Gir det nye muligheter, eller er det mest til besvær, spør Oddvar Hollup.

MIDLERTIDIGHET: Regjeringens forslag til endringer i arbeidsmiljøloven antas å innebære økt bruk av midlertidige stillinger. Forslaget er omdiskutert fordi det berører spørsmål om liberalisering på den ene siden og rettigheter på den andre. I flere år har fagforeninger, inkludert Forskerforbundet, vært opptatt av å få redusert bruken av midlertidige stillinger innen høyere utdanning og forskning. I Forskerforbundets arbeidsprogram for 2013–2015 heter det at fast tilsetting er hovedregelen etter norsk lov, og bruken av midlertidig tilsetting skal holdes på et minimum. Det påpekes at fast tilsetting og stillingstrygghet har betydning for den enkelte arbeidstaker i forbindelse med familieetablering og bosetting (huskjøp, barnehage osv.), men at det også har en betydning for fagmiljø og arbeidsmiljø, hvor det blir viktig å rekruttere og beholde kompetente og høyt kvalifiserte medarbeidere.

I perioder har det vært en utstrakt bruk av midlertidighet, og Forskerforbundet har hatt det på sin agenda å få redusert bruken til det nivået man er på i sektoren i dag, det vil si i underkant av 20 prosent. Det er imidlertid fortsatt viktig å få belyst hva økt midlertidighet kan føre til, og hvilke årsaker som kan bidra til

AV ODDVAR HOLLUP, professor ved Høgskolen i Telemark og lokal tillitsvalgt for Forskerforbundet

«Det har dukket opp nye kilder til midlertidighet i sektoren gjennom økt fokus på ekstern finansiering av og konkurranse om oppdrag.»

å skape grobunn for at denne vedvarer over tid.

Forslaget om endringer i arbeidsmiljøloven som åpner for å tilsette i midlertidige stillinger inntil tolv måneder, kommer på toppen av andre former for midlertidighet som det er adgang til. Det provoserer fagforeningene fordi de er opptatt av å opprettholde stillingsvernet for arbeidstakere i staten. Intensjonene rundt endringsforslaget er begrunnet ut fra behovet for å gi bedre muligheter for nyutdannede til å komme seg inn i arbeidslivet gjennom midlertidige stillinger.

Men denne argumentasjonen vekker liten tillit, snarere en utbredt skepsis og mistro, noe vedtaket i Unio om å gå til politisk streik

for å markere deres motstand er et tydelig signal om. Mange ser på dette forslaget som enda et virkemiddel i realiseringen av og ønsket om et mer fleksibelt arbeidsmarked hvor arbeidsgivers styringsrett styrkes ytterligere.

Antagelsene om mulige konsekvenser bygger i hovedsak på oppfatninger av uforenelige interesser i arbeidslivet.

Det er allerede flere former for midlertidighet og andre alternativer som gir muligheter til å komme seg inn i arbeidslivet. Arbeidsgiver gis mulighet til ikke å ansette noen fast i inntil fire år, den såkalte fireårsregelen. I tillegg finnes det en praksis med å tilby og forlenge ulike former for vikariater, både de som lyses ut offentlig, og

de som ikke lyses ut. Flere steder preges denne midlertidigheten av å dekke mer varige behov, selv om det i utgangspunktet var ment å dekke kortvarige behov og arbeidsoppgaver. Andre alternativer, som forslaget om innstegsstillinger, har intensjoner om å rekruttere og beholde kompetente og kvalifiserte arbeidstakere i påvente av utlysning av ledige faste stillinger. Slike alternativer kan være bedre enn å utvide bruken av midlertidighet. I mindre omfang har man også brukt midlertidige ansettelser som postdoktor og andre typer kvalifiseringsstipend slik at man kan beholde kompetente arbeidstakere og rekruttere dem til faste stillinger innen forskning og høyere utdanning. Dette kunne ha vært utvidet slik at man tok bedre vare på de ressursene man har investert i gjennom ulike kvalifiserings- og kompetanseløp.

Midlertidige stillinger i sektoren kan man ikke helt utelukke ettersom det vil alltid være et behov for vikarer av ulike grunner.

Mange i academia har opplevd flere perioder av midlertidighet i løpet av sin karriere. Det blir derfor viktig å skille mellom kortsiktig eller langsiktig midlertidighet, ønsket og uønsket midlertidighet. Noen typer av midlertidige stillinger som lederstillinger på

åremål og stipendiatstillinger er på mange måter uunngåelige og utgjør unntaket. Ønsket om permisjon fra stillingen kan også bidra til midlertidighet, selv om institusjonene er blitt mer restriktive med å gi dette unntatt for kortere tid.

Men det har også dukket opp nye kilder til midlertidighet i sektoren gjennom økt fokus på ekstern finansiering av og konkurranse om oppdrag innen forsknings-, evaluerings-, utrednings- og utviklingsprosjekter av forskjellig slag. I den sammenhengen må man ofte bruke fast ansatte til å utføre prosjektene og erstatte arbeidsoppgavene knyttet til studieprogrammer hos den fast ansatte med vikarer i midlertidige stillinger. Ekstern finansiering for å drive med forskning og andre oppdrag er ønsket og ettertraktet av institusjonene, samtidig med at studentrelaterte arbeidsoppgaver (undervisning, veiledning og eksamensavvikling) utføres av midlertidige ansatte med lavere lønn.

Andre årsaker til behovet for å bruke vikarer er det høye sykefraværet, og da spesielt langvarig sykefravær hos fast ansatte.

Det er store forskjeller på hvor høyt sykefraværet er, mellom institutter, fakulteter og institusjoner,

men sykefraværet fører ofte til et større behov for midlertidige tilsetninger.

Midlertidig tilsetting kan også bli en konsekvens av at ledige stillinger ikke blir utlyst, men satt på vent, at man ikke får kvalifiserte søkere eller på grunn av den langtekkelige tilsetningsprosessen i sektoren. Med andre ord finnes det mange grunner til at midlertidighet oppstår og vedvarer.

Det er ikke vanskelig å forstå at det hersker en viss frykt for økt bruk av midlertidighet når man allerede sliter med å få midlertidigheten ned og redusert til et minimum. Det som kan være en kilde til bekymring, er at bevisstheten om problemet med økt midlertidighet er ulik, og det er også vurderingen av mulige konsekvenser og årsaker, samt evnen eller viljen til å gjøre noe med det. Som tillitsvalgt har man opplevd at dette problemet ikke blir behandlet seriøst nok

eller tatt på alvor. Tradisjonelt sett har det vært større forventninger til betydningen av fast tilsetting i staten og offentlig sektor. Det ligger også til grunn for denne skepsisen mot å åpne for økt bruk av midlertidighet.

Selv om debatten om midlertidighet handler om viktige prinsipper i arbeidslivet der fast ansettelse skal være hovedregelen, berører den også andre og mer komplekse sider som arbeidsgivers styringsrett, arbeidertakers stillingsvern og rettigheter, anvendelse av kvalifikasjonsprinsippet ved tilsetninger, og ansvar for å opprettholde oppmerksomheten på god utdanningskvalitet. Økt bruk av midlertidighet kan gå utover kvaliteten på forskning og undervisning ettersom vikarer ofte ikke har den samme kompetansen, kvalifikasjoner og erfaring. I Forskerforum 1/2015 ga Johannes Bergh ved Institutt for samfunnsforskning uttrykk

for en viss engstelse for økt bruk av midlertidige kontrakter. Han fryktet det kan påvirke fagmiljøet negativt med hensyn til økt konkurranse blant midlertidige ansatte om få faste stillinger, og føre til svekket kompetanse når det gjelder å bygge opp forskningsmiljøet.

Det at utstrakt bruk av midlertidige ansatte kan gå utover kvaliteten på undervisning og forskning, betyr ikke nødvendigvis at vikarer ikke kan gjøre en god jobb ut fra de forutsetningene de har. Det blir mer prekært når andelen av midlertidige ansettelser blir for stor og av langvarig karakter, sammenlignet med andelen fast ansatte. Hvordan skal man kunne realisere intensjonen om å drive med forskningsbasert undervisning, hvis størstedelen av primæroppgavene innen høyere utdanning utføres av midlertidige ansatte? Et annet forhold ved bruken av midlertidige tilsetninger for å dekke mer varige behov er faren for at slike vikariater ikke lyses ut offentlig, og at kvalifikasjonsprinsippet ikke blir godt nok ivaretatt.

Det hersker med andre ord stor usikkerhet og begrunnet skepsis til mulig konsekvenser av forslaget som åpner for økt bruk av midlertidighet.

«Andre årsaker til behovet for å bruke vikarer er det høye sykefraværet, og da spesielt langvarig sykefravær hos fast ansatte.»

Skriv for et internasjonalt fagmiljø!

Hvis man kun skriver på norsk, begrenser man den akademiske fagfellevurderingen til noen svært få, skriver Kari Bø i sitt svar til Irmelin Kjelaas.

AKADEMISK SPRÅK: Som kommentar til på min kronikk «Hev ambisjonene» i Forskerforum 4/14 hevder stipendiat Irmelin Kjelaas at jeg gir henne og andre som skriver på norsk, «ufordelaktig karakteristikk», og at jeg gjør «en generell diskvalifisering av norsk som akademisk språk». Hun mener dette i beste fall er «en spissformulering, i verste fall «ureflektert og arrogant». Denne personkarakteristikken og generaliseringen må Kjelaas selv stå for, og jeg kommer ikke til å følge dette opp her. Jeg mener min intensjon kommer tydelig fram i kronikken, der jeg foreslår tolv punkter for å høyne internasjonal standard generelt i norsk forskning.

Mitt poeng er følgende: Hvis man kun skriver på norsk, så begrenser man den akademiske fagfellevurderingen til noen svært få. Kun skandinaver har mulighet til å lese, diskutere og konstruktivt kritisere valgt teoribakgrunn, metoder, resultat og diskusjon i en norsk artikkel. En større internasjonal gruppe med seniorforskere vil alltid ha større mulighet for å se et felt fra flere perspektiver og komme med flere kritiske spørsmål enn det norske eller skandinaviske forskningsmiljøet.

I tillegg til en grundigere og bedre vurdering av vår forskning

Av Kari Bø, professor og rektor ved Norges idrettshøgskole

«Jeg er svært takknemlig for at mine veiledere på doktorgradsstudiet ikke ga meg noe valg når det gjaldt publiseringsspråk.»

fører internasjonal publisering til at en større del av verden får tilgang til norsk forskning. Det høyner ikke bare kvaliteten på forskningen – det er i tråd med regjeringens uttalte forventning om å øke det norske bidraget til internasjonalt fremragende forskning. Rapporten *Room for increased ambitions? Governing breakthrough research in Norway 1990–2013* diskuterer mangelen på internasjonale publiseringer og siteringer fra det norske forskningsmiljøet. Etter mitt skjønn er det dessverre en mengde god forskning i Norge, også ved min egen institusjon, som ikke får de siteringene og den utbredelsen de fortjener internasjonalt – fordi de ikke er skrevet på engelsk.

Kjelaas blander sammen formidling og presentasjon av forskningsresultater i sitt innlegg. Vi skal formidle vår forskning pa-

rallelt med og etter publisering av resultater. Det skal og bør gjøres på godt norsk, både som artikler, avisinnlegg, blogger og debatter. I tillegg publiserer vi i norske lærebøker og i norske tidsskrift, holder foredrag og kurs og formidler resultater og funn på norske flater. Norske avhandlinger i for eksempel fysioterapi og medisin blir nesten uten unntak oppsummert og diskutert i henholdsvis Fysioterapeuten og Det norske legetidsskrift. Det er altså ikke slik at det norske akademiske språket må bli glemt eller borte ved at man

skriver primærartikler på engelsk – de to språkene lever godt side om side og dekker forskjellige behov.

Kjelaas spør om hennes avhandling vil være svakere om den er skrevet på norsk enn på engelsk. Hun spør videre om det ikke kan være slik at «engelskspråklige forskningsbidrag skrevet av nordmenn med engelsk som andre- eller fremmedspråk, ofte lider under uelegant og tannløs språkføring, slik at også innholdet og formidlingen blir skadelidende». Når det gjelder hennes egen avhandling, har jeg ingen forutsetning for å mene at kvaliteten i innholdet ville øke om den var skrevet på engelsk. Mitt poeng er at vi ikke vil få vite hvor god avhandlingen faktisk er, fordi den ikke kan vurderes av dyktige forskere fra andre land og fagmiljøer. Når det gjelder det neste punktet, er jeg selvsagt helt enig i at det er langt enklere å uttrykke seg på sitt eget morsmål. Engelsk er i tillegg et språk med veldig mange nyanser, som gjør

Poenget mitt er altså ikke hvorvidt norske forskere bidrar eller ikke til norsk akademias dersom de skriver på norsk. Selvsagt gjør de det.

det vanskelig å uttrykke seg vitenskapelig presist. Det krever lang trening, men det er prisen vi må betale for å nå ut internasjonalt og være i forskningsfronten.

For at Norge skal komme opp på et tilsvarende nivå som landene vi sammenlignes med i rapporten, må stipendiater som har ambisjoner om å delta i den internasjonale forskningsverdenen, starte dette arbeidet fra dag én. Det er arbeidskrevende og tar svært lang tid med mange revisjoner før man får en artikkel akseptert. Skal man nå et høyt nivå, må man sosialiseres tidlig inn i denne arbeidsmåten. Jeg er svært takknemlig for at mine veiledere på doktorgradsstudiet ikke ga meg noe valg når det gjaldt publiseringsspråk. Det er verd å merke seg at noen av Norges mest profilerte og meritede forskere alltid har publisert på engelsk – samtidig som de har drevet utstrakt og prisbelønt formidlingsaktivitet på norsk.

Kjelaas' forskningsfelt er et godt eksempel på et område man må vurdere hvorvidt man skal tenke norsk eller internasjonalt. Det finnes asylbarn i stor nød i mange andre land enn Norge. Forskning om hvordan man kan forstå og forbedre forholdene for disse, vil kunne falle inn under det som i den nye «Langtidsplan for forskning» er fremhevet som et satsningsområde: «å løse globale problemer». Likevel velger Kjelaas altså å publisere på norsk, med argumentasjon om at «målet og ambisjonen er først og fremst å utvikle kunnskap som har relevans for barn, barnevernsansatte og andre profesjonsutøvere som jobber direkte med brukerne i en norsk velferds kontekst». Hvorfor tror hun at hennes forskning ikke er interessant for andre land med lignende velferdsordninger?

Hvorfor tror hun ikke at internasjonale forskeres revisjon av artikler om dette viktige temaet vil styrke både språklig og metodisk fremstilling og sørge for at man trekker riktige konklusjoner ut fra

det man har forsket på?

Andre lands forskere sliter langt mer enn norske når det gjelder engelsk, både skriftlig og muntlig. Jeg har akkurat deltatt på disputas med en av mine stipendiater i Portugal. Jeg snakker ikke portugisisk selv, og vi kunne aldri samarbeidet om hun insisterte på å ha morsmålet som arbeidsspråk. Til tross for en meget tung språklig prosess har hun levert en avhandling med fem artikler på engelsk, publisert i gode fagfelletidsskrift. Formuleringene og fremføringen hennes ville helt sikkert vært mye bedre på portugisisk, men det er tross alt snakk om nye og banebrytende resultater. Diskusjon om holdbarheten i nye funn er det viktigste i forskning, og denne diskusjonen kunne ikke foregått på et høyt nok nivå om det bare var portugisisktalende som hadde tilgang til funnene. Artiklene hennes er allerede siterte og har nådd ut til hele verden. Betydningen av dette, både for henne, kollegaer i praksisfeltet og deres pasienter, universitetet og forskningen generelt i Portugal, ble sterkt fremhevet av universitetets ledelse under og etter disputasen. Både Portugal og Brasil er eksempler på land som strever med engelsk som arbeidsspråk, men som har store ambisjoner om å nå et høyt internasjonalt nivå gjennom publisering på engelsk.

Poenget mitt er altså ikke hvorvidt norske forskere bidrar eller ikke til norsk akademisk dersom de skriver på norsk. Selvsagt gjør de det. Jeg er langt mer opptatt av om Irmelin Kjelaas har forslag til hvordan den internasjonale standarden på hennes og andres forskningsfelt skal høynes, og hvordan hennes viktige forskning skal kunne deles med alle som bør ha tilgang til den, utenfor Skandinavia hvis den publiseres på norsk. Det er dét min kronikk handler om.

Absurd deling av publikasjonspoeng

Til tross for at han er eneforfatter til artikkelen, ender høgskolen opp med bare 0,233 publiseringspoeng, viser Kai A. Olsens regnestykke.

PUBLISERING: Insentiv er viktig. Det styrer vår atferd. I så måte har insentivene for publisering virket, ettersom vi har fått flere publiseringer. Nå er tiden inne for å «tune» disse inn slik at institusjonene får størst mulig effekt. Her kommer derfor noen tips til alle de økonomene som jobber ved våre høgskoler og universiteter.

La meg starte med et eksempel. I 2014 sendte jeg et bidrag til Fjordkonferansen, en konferanse der de fleste deltagerne kommer fra høgskolene i Møre og Romsdal. Utvalgte bidrag blir publisert i en antologi. Denne gir 0,7 publikasjonspoeng, ikke all verden, men kjekt å ta med for min institusjon – Høgskolen i Molde.

Men stopp en halv! I virkeligheten gir denne publikasjonen bare 0,233 poeng, selv om undertegnede er eneforfatter og har full stilling ved høgskolen. Det som har skjedd, er at ivrige bibliotekarer har skannet biografien som er oppgitt bakerst i antologien. Der står det at undertegnede også har en II-stilling ved UiB, og en (honorær) adjunct professor stilling ved University of Pittsburgh. Dette får byråkratiet til å bli tre institusjoner, og siden de ikke helt klarer dette med vektning, dividerer de med dette tallet. 0,7 blir da 0,233. Høgskolen i Molde, som betaler min arbeidstid og reiseutgifter, får da svært dårlig uttelling.

Det er to løsninger på dette. Den ene er akademisk ukor-

rekt, men ved å unngå å nevne kontakten til UiB og Pittsburgh i biografien, vil høgskolen få tre ganger så mange poeng for denne publikasjonen. Den andre løsningen er enklest. Høgskolen bør øyeblikkelig be alle ansatte om å kutte forbindelsen til andre institusjoner. Det vil føre til høyere målbar kvalitet – altså flere publikasjonspoeng. I tillegg får en økonomisk belønning fra departementet for dette geniale trekket.

En ny artikkel, innsendt til et anerkjent tidsskrift, vil kunne gi 3 poeng. Men her er det tre forfattere i tillegg til undertegnede. Visstnok er tre av dem fra utlandet, men høgskolen vil likevel bare få en fjerdedel av disse poengene (som da kanskje blir delt på tre om jeg nevner UiB og Pittsburgh). Moralen her må være at en i størst mulig grad publiserer alene. Det er ikke nok å kutte de formelle kontaktene. Kutt også ut å samarbeide med andre forskere om publikasjoner (i hvert fall for de artikler som du selv initierer).

Det er ikke småtterier vi snakker om her. Med full tilpasning til insentivsystemet vil Høgskolen i Molde få 3,7 poeng for disse to publikasjonene, opp fra 0,483, altså en dramatisk forbedring i (målbar) kvalitet. Om ikke dette er nok, blir belønningen i rene penger syv ganger større! Slike gevinster kan vi vel ikke si nei til?

AV KAI A. OLSEN, professor ved Høgskolen i Molde, professor II ved UiB, adjunct professor ved University of Pittsburgh

«Den andre løsningen er enklest. Høgskolen bør øyeblikkelig be alle ansatte om å kutte forbindelsen til andre institusjoner.»

Vi trenger fremtidsrettet fiskeforskning

Antallet dyreforsøk øker til tross for et klart politisk ønske om at bruk av dyr i forskning bør reduseres, skriver Susanna Lybæk.

FORSØKSDYR: Fisk er Norges største husdyrgruppe, med en produksjon på over 818 millioner laks årlig. Oppdrettsfisk holdes med unaturlig høy tetthet, og ofte i langt fra ideelle miljøforhold. Dette skaper god grobunn for parasitter og sykdommer – som igjen skaper en stor etterspørsel etter parasittmidler, vaksiner og medisiner.

Det er med andre ord ikke overraskende at fisk er Norges største gruppe forsøksdyr, slik en artikkel i Forskerforum 1/15 forteller.

Langt de fleste forsøksdyrene i Norge brukes for å teste vaksiner til lakseoppdrettet.

De siste årene har antallet forsøksdyr økt drastisk. Det totale antallet dyr som brukes i dyreforsøk, har blitt mer enn tredoblet fra 2011, til hele 5,5 millioner i 2013. Det tilsvarer ti forsøksdyr i minuttet, og 99 prosent av forsøksdyrene som brukes, er fisk.

Også antallet smertevoldende forsøk har økt. I 2013 ble det brukt 182 000 dyr (180 000 fisk) i smertevoldende forsøk, en dobling fra 2011.

Det er nå bred enighet om at fisk føler smerte. Dette har også vært lagt til grunn i norsk dyrevernlov siden 1974. Likevel var det først i 2007, etter lang tids informasjonsarbeid fra Dyrevernalliansen, at forsøk som medfører alvorlige symptomer eller dødelighet hos fisk, ble klassifisert som smertevoldende.

Av Susanna Lybæk, biolog og vitenskapelig rådgiver i Dyrevernalliansen

«Norge kunne vært et foregangsland for alternativer til dyreforsøk.»

Til tross for at forsøksdyrs status i samfunnet øker, lider vår største gruppe forsøksdyr av et etterslep. Holdninger som for 20 år siden ble avleggs med tanke på pattedyr, ser vi fremdeles når forskere omtaler fisk.

Tradisjonelt sett har fisk blitt sett på som evolusjonært «laverestående» arter. Dermed har det blitt ansett som mer etisk å forbruke fisk enn pattedyr i dyreforsøk. Dette ser vi også hos forskere i dag.

I artikkelen «Fisk er testobjekt nummer én» i Forskerforum 1/15 forteller en forskningssjef om fisk som brukes i smitteforsøk: «Fiskene lider ikke. De sjekkes to ganger om dagen, og hele tiden plukkes svimerne ut.»

«Svimerne» er et samlebegrep for fisk som sirkler ved vannoverflaten, en adferd en ser når fisken er alvorlig syk og døden nær. Tilsvarende symptomer på pattedyr som endepunkt for et forsøk ville neppe blitt avleid som forsøksdyretisk uproblematisk. I fremtiden vil også dagens

holdninger til fisk sees med andre øyne.

Dyrevernalliansen arbeider for økt fokus på utvikling av alternativer til dyreforsøk.

Forsøksdyrene er blant de aller mest utsatte dyrene, fordi formålet ofte innebærer å bevisst påføre dem smerte og lidelse. For eksempel smittes de med alvorlige sykdommer i forsøk på å utvikle nye behandlinger.

Norge kunne vært et foregangsland for alternativer til dyreforsøk. Viljen til å følge opp politikernes ønske om færre forsøksdyr har imidlertid manglet.

I St.meld. nr. 12 (2002–2003) om dyrehold og dyrevelferd understrekes behovet for å redusere antallet forsøksdyr generelt og dyr i belastende forsøk spesielt. EUs nye forsøksdyrdirektiv tar utgangspunkt i en nullvisjon for dyreforsøk. Målet er altså at dyreforsøk skal bli avleggs.

Både myndigheter, politikere, forskningsinstanser og forskere selv har et ansvar for å følge opp 3R-ambisjonene ved å:

- jobbe effektivt for å redusere bruken av forsøksdyr (reduction)
- sikre at de forsøkene som tilføres, medfører minst mulig smerte eller stress i kortest mulig tid (refinement)
- erstatte fiskeforsøk med for eksempel datamodeller eller serologi, for å teste effektiviteten av vaksiner og medisiner (replacement)

Dyrevernalliansen har arbeidet i mange år for at norske myndigheter skal sette inn effektive tiltak for å redusere bruken av dyreforsøk i forskningen. Så langt har ikke myndighetene prioritert forsøksdyrene.

Mens de andre nordiske landene allerede har bevilget øremerkede midler til nasjonale sentre for alternativer til dyreforsøk, ligger Norge etter. I Storbritannia har millioner av euro blitt brukt til å finansiere slik forskning på alternativer. Norge har kun bevilget et halvt årsverk til 3R-fagsenteret Norecopas arbeid med å erstatte, redusere og forbedre dyreforsøk.

At fisk vekker mindre medfølelse enn pattedyr, kan ikke bli en hvilepute, og det må jobbes for å utvikle nye alternative testmetoder. I tillegg er det potensial for å ta eksisterende alternativer i bruk i større grad. Kun på denne måten vil norske forskningsmiljøer vise et fremtidsrettet og moderne perspektiv på god forskningsetikk.

Vinnere av Hjernekraftprisen 2014

Fire bidrag gikk helt til topps i kampen om Forskerforbundets Hjernekraftpris 2014:

- «Å føre en laks» av Nina Sylvia Liland, NIFES
- «Selvhjelpssystemer for behandling av personer med diabetes» av Gunnar Hartvigsen, UiT
- «Billebonanza» av Anne Sverdrup-Thygeson og Tone Birkemoe, NMBU
- «Historiske toll- og skipsanløpslister» av Ragnhild Hutchison, NLI

Vinnerbidragene deler prisen på til sammen 100 000,- kroner. Interessen for prisen har økt kraftig og juryen mottok rundt 40 bidrag, noe som er nesten en tredobling fra året før.

– Bidragene holdt jevnt over høy kvalitet. Vi hadde derfor en krevende, men spennende oppgave, sier leder av juryen Tora Aasland.

Rapport om finansierings-systemet

Ekspertgruppen som har utredet finansiering av universiteter og høyskoler har overlevert sin rapport til kunnskapsministeren.

– Utvalget ser ut til å treffe godt i sin virkelighetsbeskrivelse og videreutvikler hovedtrekkene i dagens system. Det er vi glad for, selv om vi skulle ønske at utvalget var enda tydeligere på at handlingsrommet og basisfinansieringen bør styrkes, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

Ekspertgruppen foreslår å videreføre hovedtrekkene i dagens finansieringssystem. Det foreslås noen endringer i hva det gis økonomisk uttelling for. Blant annet skal det gis uttelling for ferdig utdannede kandidater, og det foreslås en styrking av insentivene for å satse på kvalitet i forskning.

Vervekampanje student 2015

I 2015 har Forskerforbundet en egen vervekampanje der vi premierer verving av nye studentmedlemmer. Alle medlemmer som verver

ett nytt studentmedlem til Forskerforbundet i 2015 er med i trekningen av vervepremier. Hovedpremien er en iPhone 6. Les mer på www.forskerforbundet.no/student.

Unio konferanse om høyere utdanning

«Skyhøye ambisjoner – hvordan leve opp til forventningene?»

Unio inviterer tillitsvalgte i medlemsforbundene til konferanse om høyere utdanning og forskning. Konferansen arrangeres på Holmenkollen Park Hotell i Oslo 25.–26. mars 2015. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen åpner konferansen.

Konferansen er gratis og første dag er åpen for alle interesserte. Dag to er kurs for Unio-forbundenes tillitsvalgte/medlemmer ved institusjoner i høyere utdanning og forskning. Mer informasjon på www.forskerforbundet.no/kalender.

Ansettelse på innstegsvilkår

Hvis man mener alvor med at man ønsker å tilby forutsigbarhet, gode rammevilkår og mulighet for videre kvalifisering, er fast tilsetting best. Det koster ikke mer, har bedre rekrutteringseffekt enn ulike midlertidige løsninger og gir best kvalitet, skriver Forskerforbundet i høringsuttalelse om ansettelse på innstegsvilkår.

Det er ikke foretatt noen utredning av konsekvenser for den eksisterende stillingsstrukturen og forholdet til den samlede bruken av midlertidig tilsetting. Forslaget i forskriften vil øke midlertidigheten i sektoren og bidra til ytterligere å underminere hovedregelen om fast tilsetting i akademia.

Forslaget i forskriften vil øke midlertidigheten i sektoren og bidra til ytterligere å underminere hovedregelen om fast tilsetting i akademia, heter det i Forskerforbundets høringsuttalelse som ble oversendt Kunnskapsdepartementet før jul.

Lokallagsbesøk hos Vestfoldmuseene

Mandag 12. januar deltok leder Petter Aaslestad på medlemsmøte for Forskerforbundets lokallag ved Vestfoldmuseene. Det meldes om et veldig bra møte med engasjerte medlemmer! Temaer som ble berørt var blant annet «forskningens hva og hvordan i Vestfoldmuseene» og «Forskerforbundets arbeid med forskningspolitikk i museumssektoren».

På bildet er Aaslestad sammen med konservator ved Hvalfangstmuseet Jan Erik Ringstad og forskningskoordinator ved Vestfoldmuseene Lise Talleraas.

Ønsker ditt lokallag besøk av leder eller generalsekretær? Ta kontakt med oss, så avtaler vi tidspunkt! E-post post@forskerforbundet.no.

Ny kommunikasjonsrådgiver

Camilla Moe Røisland er ansatt i et seks måneders vikariat som kommunikasjonsrådgiver i Forskerforbundet. Hun har lang erfaring fra media, i hovedsak fra radio og tv som produsent, reporter og programleder innen nyheter. Flest år var hun i NRK. Hun har også flere års erfaring fra arbeid med krisekommunikasjon i oljebransjen, og har vært kommunikasjonsrådgiver i Norsk Sykepleierforbund og i Rederiforbundet.

Camilla Moe Røisland skal vikariere for presse- og samfunnskontakt Robert Kippe som har foreldrepermisjon i perioden mars til august. Hun kan kontaktes på e-post camilla@forskerforbundet.no.

Fakta om Forskerforbundet

- Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet har 19 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende kurs og seminarer i mars 2015:

- 3.–4. mars: Sektorseminar for tillitsvalgte ved høyskolene
- 5.–6. mars: Kurs – ledelse av kunnskapsarbeidere
- 12. mars: Sektorseminar for tillitsvalgte ved forskningsinstituttene
- 18.–20. mars: Grunnopplæring trinn II for tillitsvalgte (stat)

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på www.forskerforbundet.no/kurs.

Vervekampanje

Alle medlemmer som verver ett eller flere nye medlemmer til Forskerforbundet i 2015 får vervepremie i form av et gavekort på 250 kroner. I tillegg er du med i trekningen av en Tivoli DAB-radio eller en Le Creuset jern- gryte. Les mer på forskerforbundet.no/vervekampanje.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2013–2015: Petter Aaslestad, NTNU (leder), Annelise Brox Larsen, UiT – Norges arktiske universitet (nestleder), Liv Berit Augestad, NTNU, Stig Ove Hjelmvoll, Barents Naturgass, Jan Hongslo, Folkehelseinstituttet, Toril Ivarsoy, Universitetet i Bergen, Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara), Åge Hultgren, Universitetet i Stavanger (2. vara), Ågot Aakra, NMBU (3. vara).

SEKRETARIATET: **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp. **Kommunikasjon:** presse- og samfunnskontakt Robert Kippe, informasjonsleder Unn Rognmo, kommunikasjonsrådgiver Camilla Moe Røisland. **Fagpolitisk avdeling:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, spesialrådgiver Jon W. Iddeng, rådgiver Kari Folkenborg.

Avdeling for lønns- og arbeidsvilkår: forhandlingssjef Frank O. Anthun, seksjonsleder Jorunn Solgaard, spesialrådgiver Kjetil Mørk, spesialrådgiver Tanya Nymo, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, organisasjonskonsulent Natasa Duric, organisasjonskonsulent Synne Freberg, organisasjonskonsulent Gerd Sandvik, organisasjonskonsulent Renate Storli.

Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seksjonsleder/kontorsjef Aina Nilsen, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapskonsulent Bjørn Jensen, regnskapssekretær Karin Haug, regnskapssekretær Elisabeth Johansen, konsulent Linda Pettersson, førstesekretær Jamil Mohammad Ali, førstesekretær Hans Askildsen, førstesekretær Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Tore Sandnes.

Befolkningsvekst #7millioner

AV HILDE GUNN
AVLØYP, general-
sekretær i
Forskerforbundet

Fremtiden bygges nå. Utviklingen av Norge handler om å ruste oss for verdensmesterskap, ikke kretsmesterskap.

Overskriften er hentet fra temaet for NHO konferansen i år, og uttalelsene er Kristin Skogen Lund sitt hovedbudskap i innledningen til konferansen.

En fremskrevet befolkningsvekst på sju millioner i 2066 forutsetter en middels utvikling i levealder, innvandring, innenlandsk flytting og fruktbarhet (SSB befolkningsfremskrivning 2014–2100). Om fremtiden viser seg å gi høye tall for alle fire kriterier, viser fremskrivningen at vi blir 14 millioner innen 2100.

NHO relaterer befolkningsveksten til utfordringene for infrastruktur og klimautfordringer knyttet til økt tilstrømming til sentrale steder og byer. Presidenten i NHO, Tore Ulstein, la i sitt foredrag til grunn et perspektiv jeg ønsker reflektere over og ta videre til utviklingen av den fremlagte Langtidsplanen for forskning og høyere utvikling som nå ligger til behandling på Stortinget.

«Vi kan skape verdensledende bedrifter basert på verdensledende kompetanse», sa NHO-president Tore Ulstein. Han etterlyser mer

«Den fremlagte langtidsplanen for universitets- og høyskolesektoren må gi det Nasjonal transportplan gir transportsektoren.»

bevisste på utfordringene som befolkningsveksten stiller oss overfor i utviklingen av varer og tjenester.

Tall fra SSB viser at antall registrerte studenter på høyere grad stadig øker, fra 2004 til 2013 var økningen totalt 35 prosent. Antallet registrerte studenter på lavere grader økte i samme periode, men med lavere takt: 11 prosent.

Befolkningsveksten kommer, og Forskerforbundet gjør som Ulstein: etterlyser langsiktige planer og et godt analysegrunnlag som gir evne til å ta valg og realisere dem. En økt befolkningsvekst med tilhørende økende antall studenter på lavere og høyere grad utfordrer universitets- og høyskolesektoren. Er Norge rustet for å møte utfordringen?

Den fremlagte langtidsplanen for universitets- og høyskolesektoren må gi det Nasjonal transportplan gir transportsektoren: en konkret plan som tar utgangspunkt i kjente investeringsbehov, og som gir en systematisk tilnærming til hvordan disse skal løses. Det er nødvendig for at utdannings- og forskningssystemet skal rustes til å møte befolkningsveksten i fremtiden.

Forskerforbundet har pekt på rekrutteringsutfordringene i forsknings- og kunnskapssektoren og mulige strategier for å gjøre forsknings- og utdanningsinstitusjonene mer konkurransedyktige overfor de beste talentene. Videre må langtidsplanen forholde seg til forventet studenttilstrømming i årene som kommer, og legge en plan for hvordan høyere utdanning skal dimensjoneres. Dokumenterte og kjente investeringsbehov når det gjelder opptrapping av forskningsinnsatsen, nybygg og vedlikehold av eksisterende bygningsmasse samt behovene for anskaffelse og drift av utstyr, må analyseres og adresseres.

Det er moro å ha rett, men jeg håper at kritikken av langtidsplanen faller til jorden når Stortinget er ferdig med sin behandling.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, forhandlingssjef Frank O. Anthun, Administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Forskerkarriere i helseforetakene?

AV STIG OVE
HJELMEVOLL,
medlem av
Forskerforbundets
hovedstyre

Det produseres forskning ved flere ulike institusjoner i Norge. Mens universitetene har klart størst fokus på grunnforskning, er mye av forskningen i helseforetakene kommet til for å svare på definerte helseutfordringer eller for å fylle kompetansegap i de enkelte helseforetakene.

Helseforetakene har riktignok ikke bare forskning og undervisning som sine primære mål. Det er heller ikke forskning som betraktes som viktigste suksesskriterium for helseforetakene, som hovedsakelig blir målt ut fra økonomi, behandlingstid og overlevelse.

Forskning i helseforetakene er likevel svært verdifull og viktig, men det mangler et system for karriereveier for forskere her.

Helsevesenet har vært flink til å bruke mastergrad- og ph.d.-utdanningen til å heve kompetansen blant de ansatte. Som følge av manglende akademisk stillingsstruktur har imidlertid realister, ernæringsfysiologer, sykepleiere og andre som tar en doktorgrad, ingen klar karrierevei videre som ivaretar behovene til arbeidstaker og arbeidsgiver.

Ansatte som velger å ta våre høyeste utdannelse, er ambisiøse, hardtarbeidende og målrettede kvinner og menn. De ender imidlertid ofte opp i en overingeniørstilling uten videre kvalifiseringsvei, og professorkompetanse er spesielt utilgjengelig i dagens strukturløse helsevesen.

Noen bruker postdoc-stillinger for å forske videre etter oppnådd doktorgrad. Men uten formell hjemmel til bruk av denne midlertidige stillingen, og uten tett tilknytning til et universitetsmiljø, er det ikke alltid denne stillingen brukes etter intensjonene. Forskere uten bi-stillinger på et universitet får heller ikke alltid mulighet til å undervise eller være hovedveileder for sine egne ph.d.-studenter, noe som igjen

«Professorkompetanse er spesielt utilgjengelig i dagens strukturløse helsevesen.»

blokkerer deres kvalifisering til professorkompetanse. Noen viktige grep er avgjørende for at sektoren skal få utnyttet sin satsing på kunnskap, hvor alle blir merittert for sine bidrag i søknader, studentveiledninger og forskning i en forutsigbar stillingsstruktur og karrierevei.

Helsesektoren trenger å bygge en akademisk stillingsstruktur som går fra profesjon til professorkompetanse. Det må også normeres en minsteandel forskning i stillingene som også har en klinisk rolle.

En integrert akademisk stillingsstruktur i helseforetakene må imidlertid være en foretaksovergripende løsning. Det betyr at det er Helse- og omsorgsdepartementet som eier problemet. Helseministeren oppfordres til å ta grep for å få etablert en slik stillingsstruktur i Helsesektoren, muligens i samarbeid med kunnskapsministeren som har uttalt at vi sprer ressursene til forskning og høyere utdanning for tynt. Mange forskningsmiljøer/grupper kan være tjent med å samarbeide sektoravhengig på forskning og undervisning, men det krever en etablering av en akademisk stillingsstruktur i helsesektoren med samme merittering som i Universitetene.

Det pågående arbeidet med kvalifisering av forskningsledere må fortsette. Bruken av midlertidig ansatte forskere må reduseres for å sikre rekruttering til et yrkesliv hvor man i tillegg til å være lønnstapere mangler jobbsikkerhet.

Etter noen år som forsker i helsesektoren er jeg dessuten overbevist om at tverrfaglige forskningsgrupper vil gi markant bedre helseforskning og ikke minst føre til ønskede bivirkninger i form av bedre diagnostikk og behandling. Helsesektorens utfordring er imidlertid at denne strukturen skal være integrert med den kliniske og administrative stillingsstrukturen som er etablert.

Forskerforbundet ønsker å være pådriver for arbeidet med å etablere klare karriereveier i helsesektoren, og våre medlemmer oppfordres til å komme med innspill på hvordan en slik stillingsstruktur bør se ut.

Vi sender snart ut en spørreundersøkelse om karrieremuligheter og tid til FoU i helsesektoren, og jeg oppfordrer alle som blir spurt, om å svare på denne. Det gjelder din egen fremtid.

Fortidsrelatering

I begynnelsen av januar hadde jeg gleden av å være med på medlemsmøte i lokallaget vårt ved Vestfoldmuseene, i Slottsfjellsmuseet i Tønsberg. Som forbundsleder er det alltid interessant – og grunnleggende nødvendig – å prøve å få tak i den nærliggende virkelighet som våre medlemmer arbeider innenfor. Temaet for møtet var forskningens plass i museumssektoren.

Våre dokumenter

Forskerforbundet gjorde for en tid tilbake en medlemsundersøkelse om «tid til forskning og utviklingsarbeid» i den såkalte ABM-sektoren (arkiv, bibliotek, museer). Undersøkelsen avdekket, samlet sett, *magre* muligheter for å drive det FoU-arbeidet som stillingene i realiteten krever, og mange steder var det fra ledelsens side liten forståelse for oppgavene. Vi nedsatte en ekspertgruppe som har sett nærmere på funnene i undersøkelsen, og snart foreligger det et såkalt «politikkdokument for ABM-sektoren», som går mer i detalj enn det som arbeidsprogrammet muliggjør. (I parentes bemerket vil det også snart foreligge et politikkdokument for instituttsektoren, også det med utgangspunkt i en medlemsundersøkelse. Og som engasjerte Forskerforbunds-medlemmer kjenner til: Vi holder oss også med en del andre politikkdokumenter, som utdyper og konkretiserer punkter fra arbeidsprogrammet. De ligger lett (?) tilgjengelige på våre hjemmesider. Klikker man seg gjennom «Om oss», «Vår politikk» og «Våre politikkdokumenter», kommer man frem til Forskerforbundets utdypende politikk innenfor områder som lønn, kjønnsbalanse, teknisk-administrative ansattes karrieremuligheter, osv.)

Widvey mot Sanner?

Medlemmene våre ved Vestfoldmuseene kjente seg godt igjen i konklusjonene fra medlemsundersøkelsen (som ventelig var), og slik jeg tolket forsamlingen, sluttet man også opp om de hovedanbefalingene fra politikkdokumentet som vi diskuterte. Jeg kan ikke forskuttere her, på skrift, det endelige dokumentet, men gjennomgående synes det opplagt at vi må få Kulturdepartementet på banen i langt større grad enn hva tilfellet er i dag. Flere stortingsmeldinger fra senere år har skjerpet kravet til forskning ved ABM-institusjonene, men Kulturdepartementet som overordnet instans er lite synlig som leder og koordinerende kraft. Statsråd Widvey er – som alle andre statsråder – medlem av regjeringens forskningsutvalg – og jeg ser frem til å diskutere med henne, ved en passende anledning, de forskningsstrategier hun arbeider etter. Et av statsrådens siste signal til sektoren virker lite tillitvekkende: Midlene til museumsutvikling, på cirka 30 millioner, er plutselig trukket tilbake. De skal overføres til nye ordninger og finansieres av overskuddet til Norsk Tipping A/S. Hva slags føringer som skal legges i de nye utlysningene, vet foreløpig ingen. Over hundre søkere har skrevet søknader fullstendig forgyttes og har grunn til å føle seg holdt for narr. Statsråd Sanner bør ta en alvorsprat med kollega Widvey. Kulturdepartementets ansvarsområder har vel ikke fått dispensasjon fra hans tidstyp-prosjekt?

Hjernekraft – før og nå

Under møtets gang i Tønsberg kom det frem at FoU-aktiviteten nok er langt større i sektoren enn det man de facto melder inn. Den fortidsrelatering som museene står for, krever en betydelig FoU-innsats. Mitt inntrykk er at sektorens dedikerte kunnskapsarbeidere er for beskjed-

AV PETTER AASLESTAD
leder i Forskerforbundet

«Flere stortingsmeldinger fra senere år har skjerpet kravet til forskning ved ABM-institusjonene, men Kulturdepartementet som overordnet instans er lite synlig som leder og koordinerende kraft.»

ne på egne vegne. Denne beskjedenhet kan være kledelig nok, men for å minne om hjernekraftkampanjens grunnleggende devise: For å oppnå bedre lønns- og arbeidsvilkår må vi fortelle til andre enn oss selv at vi gir viktige bidrag til realiseringen av kunnskapssamfunnet. På toget hjem leste jeg, i en av museets utgivelser jeg fikk i gave, om de såkalte universalmuseene i Vestfold, som vokste frem i det nittende århundre (i en artikkel av Lise Emilie Talleraas). Fascinerende å bli gjort oppmerksom på hvordan Staten – Stortinget og departementene - i en fjern fortid var toneangivende for museenes utvikling. Kanskje kan artikkelen også inspirere Thorhild Widvey til forsterket innsats for dagens museer?

Hjernekraftverk er
en kampanje fra
**FORSKER
FORBUNDET**

KIKKUT 300 Foto: Rune Bendtsen

SUPERSTJERNEN TERJE LOHNDAL

Terje Lohndal er landets yngste professor, og er ansatt ved Institutt for språk og litteratur ved NTNU. Av enkelte blir han omtalt som lingvistikken Mozart. Han forsker på syntaks og semantikk, og jobber med å forstå det abstrakte, det som kan være felles for alle språk.

Lohndal fikk sin bachelorgrad i lingvistikk ved Universitetet i Oslo og sin ph.d.-grad fra University of Maryland. I løpet av sin meget korte karriere har Lohndal allerede publisert 17 fagfelleverderte artikler i noen av de ledende lingvistiske

tidsskriftene og 10 fagfelleverderte kapitler i prestisjefylte antologier. En revidert versjon av hans ph.d.-avhandling ble publisert av Oxford University Press i juni 2014. I tillegg til å jobbe i den internasjonale forskningsfronten innen lingvistikken, har Lohndal også markert seg i debatten om norsk universitetspolitikk og humanioras fremtid.

Lohndal vant i år Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs pris til yngre forskere og ble tildelt Nils Klim-prisen, som gis årlig til en ung fremragende nordisk forsker.

Det er på tide å anerkjenne Norges virkelige superstjerner. De er helter i vår tid – de menneskene som gjennom sitt samvittighetsfulle, harde og vanskelige arbeid har løst noen av verdens største mysterier, forebygget og kurert sykdom og økt vår forståelse av naturen og universet. De har holdt liv i undringen i vår kultur og gjort den matnyttig.

MED HJERNEKRAFT SKAL FREMTIDEN SKAPES

www.hjernekraftverk.no

HJERNE
KRAFT
VERK

